

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipalvelutyö
2011

Nina Kaistila, Veera Kuusisto

”PÄÄSIS VAAN JOHKI KIINNI”

– Turku vapautuvan vangin vastaanottajana

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Sosiaalipalvelutyö

Opinnäytetyön valmistumisajankohta: marraskuu 2011 | Sivumäärä 56 + 5

Ohjaaja: Markku Heino, Heidi Ristseppä

Nina Kaistila, Veera Kuusisto

”PÄÄSIS VAAN JOHKI KIINNI”

– Turku vapautuvan vangin vastaanottajana

Vankeinhoidon kokonaisuudistus astui voimaan 1.10.2010. Uudistuksen myötä Kriminaalihuoltolaitos ja vankeinhoitolaitos yhdistyivät Rikosseuraamuslaitokseksi. Uudistusta edelsi uusi vankeuslaki vuodelta 2009 joka painottaa erityisesti vankilassa tehtävän sosiaalityön ja vankien vapautumisvaiheen suunnittelun tärkeyttä. Vapautumisajan suunnitelma tulisi lain mukaan tehdä kaikille vangeille. Kunnat ovat myös velvoitettuja järjestämään vankilasta vapautuville riittävän jälkihuollon, mutta jälkihuollon taso vaihtelee reilusti kunnasta riippuen.

Tutkimuksessa selvitetään Turkuun vapautuneiden vankien kokemuksia vapautumisvaiheen ongelmakohdista ja asiakkuudesta Turun kaupungin sosiaali- ja terveystalouksissa. Tavoitteena on myös kerätä vangeilta kehittämisehdotuksia palveluverkostojen parantamiseksi, jotta ne vastaisivat paremmin vapautuvan vangin tarpeisiin.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsittelemme vankeinhoidon kokonaisuudistusta, vankeinhoitoa Turussa sekä vankilasta vapautumisen haasteita. Esiittelemme myös muutamia vankien kanssa käytettyjä työmalleja, jotka on kehitetty tukemaan vapautumisvaiheen onnistumista.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Tutkimusta varten on haastateltu kymmentä Turun vankilassa tuomiotaan suorittavaa vankia. Haastattelu on toteutettu puolistrukturoituna teema-haastatteluna. Kaikilla haastateltavilla on aikaisempaa rikostaustaa ja he ovat suorittaneet useita ehdottomia tuomioita. Haastateltavien yhtenä valintakriteerinä oli, että heillä on kokemuksia vapautumisesta Turkuun. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimuksen tulosten mukaan vapautumisajan suunnittelua pitäisi toteuttaa järjestelmällisemmin Turun vankilassa. Asunnottomuus ja päihderiippuvuudet koettiin yleisesti vapautumisvaiheen suurimmiksi haasteiksi. Turkuun toivottiin erityisesti vapautuville vangeille tarkoitettuja tukiasumismuotoja sekä enemmän mahdollisuuksia jatkaa päihdekuntoutusta vapaudessa. Myös vapautumisen jälkeiseen työllistymiseen ja toimeentuloon liittyvät vaikeudet nousivat tuloksissa esiin. Haastateltavat kokivat työ- ja elinkeinotoimistossa ja KELA:ssa asioimisen vaikeimpana ja turhauttavimpana verrattuna muihin käytettyihin palveluihin. Haastateltavat pitivät hyvänä ajatuksena sitä, että kaupungin sosiaalitoimessa olisi vapautuneiden vankien asioiden hoitoon nimetty oma sosiaalityöntekijä.

ASIASANAT: Vapautuvat vangit, vapautumisajan suunnittelu, verkostoyhteistyö, palveluverkostot, palveluohjaus, yhteiskuntaan sijoittuminen.

BACHELOR'S THESIS | SUMMARY

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Social Studies | Social service work

Thesis completion date: November 2011 | Pages 56 + 5

Instructor: Markku Heino, Heidi Ristseppä

Nina Kaistila, Veera Kuusisto

“YOU NEED SOMETHING TO HOLD ONTO”

– prisoner reentry to the city of Turku

The prison administration reform came into force on October 1st 2010, which meant that the Probation Service and the Prison Service were merged as Criminal Sanctions Agency. The reform was preceded by a renewed Law of Imprisonment in 2009 that emphasises the role of social work in prisons and the importance of pre-release planning. Prisoners pre-release plan should be made by law for all convicts. Municipalities are also obliged to ensure prisoners adequate after-care, but the intensity of after-care varies throughout the country.

The study examines prisoners' experiences of reentry to the city Turku. What kind of problems do prisoners encounter after the release and how they are met as clients in the City of Turku Health and Social Services. The aim of this study is also to collect proposals and ideas to improve the service network, so it can answer better to the needs of released prisoners.

In the theory part of the study we'll go over the prison administration reform and the prison service in Turku, as well as the challenges that occur during ex-offender integration to community. We also introduce some case-management based work models that have been used with prisoners and, that have been developed to support the success of prisoner reentry.

This study is qualitative. For this study we have interviewed ten prisoners who were serving their sentence in the prison of Turku at the time of the study. The interview was a semi-structured theme interview. All the interviewees have previous criminal background and prior prison convictions. The criterion was that all the interviewees had previous experiences of reentry to the city of Turku. The collected data was analyzed by theory-based content analysis.

The study results suggest that pre-release planning should be carried out more systematically in the prison of Turku. Homelessness and different drug addictions have generally been the biggest challenges after the release. Particularly the interviewees hoped for more halfway housing to Turku and more opportunities to continue drug rehabilitation after leaving prison. Finding work to earn a reasonable income was also considered difficult by most of the interviewees. Many felt that visits to employment office and to the Social Insurance Institution Office were most difficult and frustrating ones. Many felt that in these services employees had the most prejudice attitudes towards ex-offenders. Interviewees thought that it could be a good idea to have a own social worker in the city social services, who specializes in working with released prisoners.

KEYWORDS: Prisoner reentry, pre-release planning, service coordination, service networks, case management, social integration.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SUUNNITELMALLINEN JA TAVOITTEELLINEN VANKEINHOITOTYÖ	8
2.1 Vankeuslaki	8
2.2 Rangaistusajan suunnitelma	9
2.3 Vapautumisajan suunnitelma	11
3 VANKEINHOITO TURUSSA	13
3.1 Vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimisto	13
3.2 Vankitoiminnot ja kuntoutusohjelmat	14
4 VANKILASTA VAPAUTUMISEN HAASTEET JA UUSINTARIKOLLISUUS SUOMESSA	16
4.1 Vapautumisen ongelmakohtia	16
4.2 Vankien päihde- ja mielenterveysongelmat	16
4.3 Asunnottomuus	17
4.4 Heikot opiskelu- ja työelämävalmiudet	18
4.5 Suomalainen uusintarikollisuus	19
5 PALVELUOHJAUS JA VERKOSTOYHTEISTYÖ TUKEMASSA VAPAUTUMISVAIHEEN ONNISTUMISTA	22
5.1 Palveluohjaus työmenetelmänä sosiaali- ja terveysalalla	22
5.2 Palveluohjauksen malleja vapautuville vangeille	23
5.3 Yhteistyössä rikoksettomaan elämään YRE -hanke 2002–2005	26
5.3.1 Hanketoiminta Turussa ja Tampereella 2002–2005	26
5.3.2 YRE -tiimin uudelleenmuodostaminen Turussa 2011	28
5.3.3 YRE -yhteistyöryhmän tilanne syksyllä 2011	28
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
6.1 Tarve ja tavoitteet	30
6.2 Tarkennetut tutkimustehtävät	30
6.3 Tutkimusmenetelmän valinta ja aineiston hankinta	31
6.4 Vankihaastattelut	32
6.5 Aineiston analyysi	33

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	35
7.1 Vankien kokemuksia vankeusajasta	35
7.2 Tiedon välittyminen vankilan ja kaupungin sosiaalitoimen sekä muiden viranomaisten välillä	36
7.3 Kokemuksia vapautumisen jälkeisistä ongelmista ja vankien näkemyksiä vapautumisen onnistumisesta edellytyksistä	36
7.4 Vankien yleisimmin käyttämät palvelut Turussa ja vankien kokema palvelutarve	38
7.5 Vankitaustan merkitys palveluissa ja kokemus osallisuudesta päätöksenteossa	40
7.6 Vankien ajatuksia palveluiden kehittämisestä	41
8 TULOSTEN YHTEENVETO	44
8.1 Päihde- ja asumispalvelut	44
8.2 Työllistämispalvelut	45
8.3 Vertaistuki ja kolmas sektori	46
8.4 Tarve vankien erityissosiaalityölle	47
8.5 Henkilökohtaisen motivaation merkitys muutoksessa	48
9 POHDINTA	50
LÄHTEET	53

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa.

Liite 2. Suostumus haastatteluun.

Liite 3. Opinnäytetyön teemahaastattelukysymykset.

KUVIOT

Kuvio 1. Vankilaan palaamisen todennäköisyys.	21
Kuvio 2. Palveluohjausmalli vankilasta vapautuville (Turunen 2005, 9).	25
Kuvio 3. Vankien kolmijako.	48

TAULUKOT

Taulukko 1. Kertalaisuus, taustat ym.

19

1 JOHDANTO

Vankeinhoitoa on pyritty aktiivisesti kehittämään 1990 -luvun lopulta lähtien. 2009 astui voimaan uusi vankeuslaki, jossa määritellään tarkasti vangin asemaa ja oikeuksia rikosseuraamusjärjestelmässä. Lakiuudistuksessa painotetaan erityisesti vankilasosiaalityön ja vapautumisajan suunnittelun merkitystä lainrikkajien sopeutumisessa takaisin yhteiskuntaan. Vapautumisajan suunnittelun avulla pyritään ehkäisemään uusintarikollisuutta ja katkaisemaan rikoskierteitä. Vapautumishetki ja sen jälkeiset päivät ja viikot ovat kriittisintä aikaa vapautuneelle vangille (Granfelt 2008, 60). Haavoittuvimpia ovat päihdeongelmaiset ja asunnottomat vangit.

Viime vuosina on jonkin verran tutkittu vapautuvien vankien kokemia haasteita arkielämään sopeutumisessa ja pyrkimyksissä kohti rikoksetonta elämää. Myös vankien kokemaa palvelutarvetta vapautumisvaiheessa ja vapautumisen jälkeen on selvitetty ainakin Vaasan seudulla. 2000 -luvulla on myös kehitetty työmalleja, joiden avulla vapautuvaa vankia voidaan tukea tehokkaammin siviilielämään kiinnittymisessä. Työmallit perustuvat palveluohjaukseen ja viranomaisverkostojen sekä muiden tukipalveluiden saumattomaan yhteistyöhön. Syksyllä 2010 Turussa käynnistettiin uudelleen Yhteistyössä Rikoksettomaan Elämään -työryhmä, jonka tavoitteena on rakentaa Turkuun palveluverkosta vapautuville vangeille. Edellisen kerran YRE-ryhmää yritettiin juurruttaa Turkuun 2000 -luvun puolessavälissä (Nurmi 2005, 37–38).

Tarvetta YRE:n kaltaiselle toiminnalle on Turussa. Vankien kanssa työskentelevien kokemus on, että erityisesti siirtymävaihe vankilasta siviiliin on Turussa ongelmallista ja siinä kohtaa tapahtuu vangin kohdalla ensimmäinen notkahdus. Saamamme käsityksen mukaan Turku ei ota vapautuvia vankeja omana asiakasryhmänään riittävästi huomioon palvelujen kehittämisessä, eikä välttämättä pysty vastamaan niihin erityistarpeisiin, joita tällä asiakasryhmällä on.

Opinnäytetyöaiheemme syntyi alun perin tarpeesta kehittää vapautuneiden vankien vertaistoimintaa Turun seudulla. Vertaistukitoimintaa on yritetty vakiinnuttaa Turussa pitkään tuloksetta. Lopulta aihe laajeni koskemaan yleisesti vapautuneiden vankien asemaa Turussa. Myös YRE-yhteistyöryhmästä viestitettiin, että tämänkaltainen tutkimus palvelisi hyvin heidän tarpeitaan.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin turkulaisten vankien kokemuksia vapautumisvaiheen ongelmakohdista ja näkemyksiä siitä, miten he kehittäsivät Turun alueen palveluita vastaamaan paremmin vapautuvan vangin tarpeita. Tavoitteena on tehdä näkyväksi saumattoman jälkihuollon tarvetta, ja jo kehitettyjen työmallien toimivuutta vapautuneiden vankien tukemisessa. Toiveenamme on saada tämän työn avulla vankien ääntä kuuluviin. Tutkimusta varten haastateltiin kymmentä vankia Turun vankilassa.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsittelemme vankeinhoidon kokonaisuudistusta, vankeinhoitoa Turussa sekä vankilasta vapautumisen haasteita. Esittelemme myös muutamia vankien kanssa käytettyjä työmalleja, jotka on kehitetty tukemaan vapautumisvaiheen onnistumista. Tutkimuksen toteutusta koskevan kappaleen jälkeen esittelemme vankihaastatteluiden pohjalta kootut tulokset. Tulostuloksiin olemme koonneet vankien kokemuksia sekä vankeusajasta, että vapautumisen jälkeisen arjen haasteista. Tutkimuksen loppuun olemme koonneet yhteenvedon haastattelujen tuloksien pohjalta.

2 SUUNNITELMALLINEN JA TAVOITTEELLINEN VANKEINHOITOTYÖ

2.1 Vankeuslaki

Uuteen vankeuslakiin ja vankeinhoidon kokonaisuudistukseen, sekä lopulta rikosseuraamusalan organisaatiomuutokseen johtanut vankeinhoidon arviointi- ja kehittämistyön voi katsoa alkaneen 1990 -luvun loppupuolella. 1998 Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos sopivat yhteisestä periaateohjelmasta, jossa määriteltiin vankeinhoidon työtä ohjaavia arvoja, periaatteita ja tavoitteita. Ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus ja yksilön kasvun tukeminen ovat ohjelmassa määritellyjä lähtökohtia inhimilliselle ja tulokselliselle vankeinhoidotyölle. Periaateohjelmassa korostettiin erityisesti yksilön mahdollisuutta muutokseen ja vankeinhoidon henkilökunnan velvollisuutta tukea ja motivoida yksilöä tässä muutoksessa. Tärkeäksi periaatteeksi määriteltiin myös vankiloiden ja kriminaalihuoltolaitoksen tiivis yhteistyö eri viranomaistahojen, seurakuntien ja muiden sidosryhmien kanssa. (Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelma 1999.)

Periaateohjelman syntyyn ja lakiuudistuksiin vaikuttivat mm. vankirakenteen moninaistuminen ja vankimäärän nopea kasvu suhteessa henkilöstön määrän kasvuun. Väkivalta- ja huumerikokset, ja niiden myötä pitkien tuomioiden määrä alkoi lisääntyä 1990 -luvulla. Vankeinhoidon ammattilaiset kiinnittivät huomiota myös siihen, että tuomittujen joukossa on paljon sellaisia yksilöitä, jotka ovat tietoisesti valinneet rikollisen uran. (Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelma 1999.) Perustuslakivaliokunnassa kiinnitettiin huomiota siihen, että vankilat ovat yliasutettuja ja monet vankilat ovat huomattavan huonossa kunnossa. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valossa Suomi on edelleenkin erityisen kiusallisessa asemassa paljuselliensä takia. Paljusellissä vangilla ei ole käytössään saniteettitiloja. (Mohell & Pajuoja 2006, 23.) 1.1.2009 Suomessa oli 508 paljuselliä. Vuoden 2011 aikana suurin osa paljuselleistä

poistuu Mikkelin vankilan peruskorjauksen ja Konnunsuon vankilan lakkauttamisen myötä. (Valtioneuvoston selonteko 7/2009 vp.)

Uusi vankeuslaki astui voimaan 23.5.2009 ja vankeinhoidon kokonaisuudistus reilu vuosi myöhemmin 1.10.2010. Uudistus korostaa vankeinhoitolaitoksen tehtävää huolehtia yhteiskunnan ja vankiloiden sisäisestä turvallisuudesta sekä velvollisuutta toiminnallaan tukea vankien sitoutumista rikoksettomaan elämään vapautumisen jälkeen. Vankeuslaissa määritellään, että rangaistusajan tulee olla suunniteltu ja hallittu prosessi, johon kuuluu jokaiselle vangille tehtävä yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma. Uusi vankeuslaki myös korostaa vankiloissa tehtävän sosiaalityön asemaa. Säädöksen mukaan vankia on systemaattisesti tuettava mm. asumiseen, työllistymiseen, sosiaalietuuksiin ja perhesuhteisiin liittyvissä asioissa. (Vankeuslaki 23.9.2005/767.)

Suomalaisen vankeinhoidon säännöksiin vaikuttavat 1.3.2000 voimaan tullut uusi perustuslaki sekä Suomen ratifioimat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, kuten YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus sekä YK:n että Euroopan yleiset kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun vastaiset sopimukset. Näihin sopimuksiin liittyy kohtia, joissa käsitellään inhimillisen ja oikeudenmukaisen vankeinhoidon periaatteita. Lähtökohta on, että järjestelmä kohtelee vankeja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen ja luo edellytykset heidän yhteiskuntaan palaamiselleen. (Mohell & Pajuoja 2006, 16–17.) Suomen perustuslaki (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731) turvaa kaikille kansalaisille oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, oikeusturvaan sekä uskonnon-, ja sananvapauteen, myös vankeusrangaistukseen tuomituille. Perustuslakivaliokunnan mukaan tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia ei voida rajoittaa suoraan pelkän laitospöytä tai muun vallanalaissuhteen perusteella. (Perustuslakivaliokunnan lausunto 20/2005 vp.)

2.2 Rangaistusajan suunnitelma

Rangaistusajan suunnitelma on yksi vankeinhoidon tärkeimpiä työkaluja, jonka avulla voidaan mitata mm. rangaistusajan vaikuttavuutta. Vankeuslain 4. luvun

6 § sisältää säädöksen rangaistusajan suunnitelmasta. Lain mukaan jokaiselle vangille on laadittava yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, johon kootaan tiedot vangin sijoittamisesta ja vangin toiminnasta rangaistusaikana. Vapautumisajankohdan lähestyessä suunnitelmaan lisätään vapautumisajan suunnitelma ja valvontasuunnitelma, mikäli vanki vapautuu ehdonalaisesti. (Vankeuslaki 23.9.2005/767.) Vangin sijoittamisesta ja rangaistusajan suunnitelmaan liittyvien tietojen hankinnasta sekä suunnitelman toteutumisen arvioinnista vastaa sen rikosseuraamusalueen arviointikeskus, jonka toimialueella tuomitun kotikunta on (Rikosseuraamuslaitos 2011a). Vuonna 2010 rangaistusajan suunnitelma tehtiin 93 % kaikista Turussa rangaistuksensa aloittaneista vankeusvangeista (Tyni, Sasu 20.6.2011).

Yleensä rangaistustajan suunnitelma laaditaan vangin kanssa vankilan tulosastolla, jossa vanki viettää keskimäärin 3–4 viikkoa. Suunnitelmaan osallistuminen on vangille vapaaehtoista, mutta pyrkimyksenä on sitouttaa kaikki tuomitut suunnitelman tekemiseen. Tavoitteena on vangin todellisten tarpeiden ja suunniteltujen toimintojen toteuttamiskelpoinen yhteensovittaminen. Motivointikeinoina voidaan käyttää mm. mahdollisuutta avolaitosrangaistukseen ja poistumislupia. (Mohell & Pajuoja 2006, 70.) Suunnitelma voidaan tehdä myös ennen vankilaan tuloa ja se voidaan tapauskohtaisesti laatia tuomitun kanssa ulosottomiehen välityksellä tai puhelimitse. Jos tuomitulla on vaikea rikostausta ja suunnitelman tekeminen edellyttää erityistä huolellisuutta, tuomittu tavataan aina henkilökohtaisesti. Arviointikeskus määrää jokaiselle vangille oman vastuhenkilön sijoitusvankilasta, joka huolehtii suunnitelman tarkentamisesta ja suunnitelman tavoitteiden toteutumisen seuraamisesta. (Rikosseuraamuslaitos 2011a.)

Rangaistusajan suunnitelmassa vankilassaoloajan toiminnalle asetetaan tavoitteita, joiden kautta pyritään vaikuttamaan rangaistustajan sujuvuuteen ja vangin vapautumisvaiheen onnistumiseen. Suunnitelmaa tehtäessä vangin yleistä toimintakykyä arvioidaan ja peilataan hänen taustatietoihinsa. Suunnitelman tarkoituksena on vaikuttaa sellaisiin yksilöllisiin sosiaalisiin ja kriminogeenisiin, eli rikollisuutta synnyttäviin tekijöihin, jotka edesauttavat rikoksien tekemistä ja ri-

kolliseen elämäntapaan kiinnittymistä. Edellä mainitut asiat sisältyvät myös vangin kanssa tehtävään erilliseen riski- ja tarvearvioon. Rangaistusajan suunnitelmassa määriteltyihin tavoitteisiin voi kuulua mm. velka-asioiden ja perhesuhteiden hoitaminen, päihdekuntoutuksen aloittaminen, kouluttautuminen sekä työelämävalmiuksien parantaminen. (Mohell & Pajuoja 2006, 68–71.)

2.3 Vapautumisajan suunnitelma

Vapautumisajan suunnitelma tulee laatia yhteistyössä vangin ja vapautumiskunnan viranomaisten kanssa ja muiden auttamistahojen kuten seurakuntien ja järjestöjen kanssa. Ehdonalaisesti vapautuvan vangin suunnitelman tekoon osallistuu myös vapautumiskunnan yhdyskuntaseuraamustoimisto. Suunnitelman valmistelun tulisi alkaa pitkäaikaisvankien kohdalla puoli vuotta ennen vapautumista, mutta lyhyttä tuomiota suorittavilla suunnitelman tekoon voidaan ryhtyä heti tuomion täytäntöönpanon jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2011b.) Vaikka vapautumisajan suunnitelmasta säädetään vankeuslaissa, se laadittiin vuonna 2009 vain 53 % kaikista vapautuvista vankeusvangeista. Vuonna 2010 Turun vankiloissa tehtiin vapautumisajan suunnitelma 47,4 %:lle kaikista vapautuneista sakko- ja vankeusvangeista. (Tyni, Sasu 20.6.2011.)

Vapautumisajan suunnitelman tekoon kuuluu vangin palvelutarpeen selvitys jonka avulla voidaan rakentaa vangille riittävää tukiverkkoa vankilan ulkopuolelle. Palveluverkoston tehtävänä on helpottaa vangin sijoittumista uudelleen yhteiskuntaan. Siirtymävaiheessa vankeudesta vapauteen yhteistyö vankilan ulkopuolisten viranomaisten kuten sosiaali- ja terveystoimen kanssa sekä työvoimaviranomaisten on oleellista. Vapautumisajan suunnitelma voi nähdä vastaavan sosiaali- ja terveydenhuollossa yleisesti käytössä olevaa palvelusuunnitelmaa ja sen tekemisessä korostuukin palveluohjauksellinen työote. Toimivan palveluprosessin luomisen edellytyksenä on luonnollisesti vangin suostuminen yhteistyöhön eri viranomaistahojen kanssa ja sitoutuminen esimerkiksi vapaudessa jatkuvaan päihdekuntoutukseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006:6, 35.)

Turussa vapautumisprosessi etenee hyvin vankikohtaisesti, yhtenäistä vapautumissysteemiä ei ole olemassa. Tavoitteena kuitenkin on, ettei yksikään vanki vapaudu täysin tyhjän päälle. Turun vankilassa työskentelevän päihdetyön erityisohjaajan Sirpa Sainion mukaan vapautumisajan suunnittelu on vielä uusi ja vakiintumaton käytäntö Turun vankilassa. Vankiosastojen rikosseuraamusesi- miehen vastuulla on valvoa vapautumisajan suunnitelmien tekoa, joka perustuu vangin kanssa tehtävään haastatteluun. Suunnitelma tehdään yhteistyössä vangin ja hänen lähityöntekijänsä (sosiaalityöntekijä tai erityisohjaaja) kanssa. Koska vangin kanssa työskentelee useita ihmisiä, vapautumisajan suunnitel- masta voidaan tarkistaa, mitä asioita vangin kanssa on sovittu. Tällöin vältetään väärinkäsityksiltä ja yksilötyön päällekkäisyyksiltä. Sainioin mukaan suunnitelma palvelee vapautumisprosessia kuitenkin vain silloin kun se tehdään riittävän ajoissa. Hänen mukaansa Turun vankilassa vapautumisajan suunnitelmat teh- dään toistaiseksi liian myöhään ja liian suuripiirteisesti.

3 VANKEINHOITO TURUSSA

3.1 Vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimisto

Vankeinhoitolaitos, Rikosseuraamusvirasto ja Kriminaalihuoltolaitos yhdistyivät vuoden 2010 alussa Rikosseuraamuslaitokseksi. Organisaatiomuutoksen tarkoituksena oli parantaa toiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta karsimalla mm. hallinnollisia päällekkäisyyksiä. Samalla Suomi jaettiin maantieteellisesti kolmeen isoon rikosseuraamusalueeseen. Varsinais-Suomi kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen yhdessä Satakunnan, Pirkanmaan, Pohjanmaan ja Hämeen rikosseuraamuskeskusten kanssa. Tällä alueella toimii yhteensä neljä suljettua vankilaa sekä neljä avovankilaa. Jokaisessa maakunnassa on oma yhdyskuntaseuraamustoimistonsa, jotka vastaavat mm. yhdyskuntapalvelutuomioiden täytäntöönpanosta sekä ehdonalaisesti tuomittujen sekä ehdonalaisesti vapautuneiden vankien valvonnasta. (Rikosseuraamuslaitos 2011c.)

Ehdonalaisesti vapautuvista vangeista joka viides määrätään valvontaan. Valvontaan määrätään kaikki alle 21-vuotiaat, tai jos vangin koeaika on yli vuoden pituinen. Vapautuva vanki voi myös itse pyytää valvontaa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä osallistuu vangin vapautumisajan- ja valvontasuunnitelman tekoon, sekä seuraa siviilielämään asetettujen tavoitteiden toteutumista mutta valvoo myös ehdonalaiselle vapautumiselle asetettujen ehtojen noudattamista. Valvontatyön tukena käytetään kuntouttavaa ohjelmatyötä, jolla pyritään vaikuttamaan valvottavan päihde- ja rikosmyönteisiin asenteisiin. Vankien jälkihuollon kannalta yhdyskuntaseuraamustoimistot ovat keskeisessä asemassa, sillä yhteydenpito eri viranomaisverkostojen kanssa on olennainen osa valvontatyötä. Vankilan päihdetyön erityisohjaaja Sirpa Sainio toteaa, että vapautumisprosessia palvelee parhaiten kun valvontaan määrätyn vangin valvoja osallistuu valvontasuunnitelman tekoon.

Varsinais-Suomessa on kaksi vankilaa ja yksi yhdyskuntaseuraamustoimisto joka palvelee myös Ahvenanmaata. Turun vankila on suljettu vankila ja se aloitti toimintansa uudessa Saramäen yksikössä vuonna 2007. Vankipaikkoja Saramäessä on 255, tosin siellä on ollut koko vankilan toiminta-ajan vankeja ylilipakoilla. Vuosina 2009–2010 Saramäen keskivankiluku on ollut noin 360–368 vankia. (Rikosseuraamuslaitos 2011d.) Vankiosastoja Turun vankilassa on kaksikymmentäkaksi, joista neljä on tarkoitettu naisvangeille. Turun vankila on Suomen ainoa maksimiturvaluokituksen vankila. Vankien sijoittelu vankiosastoille on tarkkaan harkittu ja vankien liikkuminen laitoksen sisällä on tarkkaan ajoitettu ja valvottu. Turun vankilassa sijaitsee myös psykiatrinen vankisairaala sekä Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointiyksikkö, joka vastaa mm. vankisijoituksista, rangaistusaikojen suunnittelusta sekä seuraa oman alueensa vankilukua. Käyrän avovankila sijaitsee Auran kunnassa noin 25 km Turusta. Vankipaikkoja Käyrässä on 70 ja keskivankiluku oli vuonna 2009, 60 vankia. Vuoden 2010 aikana Turussa kirjoilla olevia vankeja on vapautunut 275, poisluokien ne vangit, jotka ovat aloittaneet välittömästi suorittamaan uutta tuomiota. Kaikista vapautuneista vangeista, yleensä ulkomaalaistaustaisista ei kuitenkaan ole saatavilla kuntatietoja. (Tyni, Sasu 20.6.2011.)

3.2 Vankitoiminnot ja kuntoutusohjelmat

Kuntoutusajattelu on vakiintunut pysyväksi osaksi suomalaista vankeinhoitoa ja kuntoutuksen ja erityisesti päihdekuntoutuksen tarve vankiloissa on pysyvä. Negatiivisen rankaisemisen ja positiivisen hoitamisen välinen ristiriita aiheuttaa kuitenkin jännitteitä vankilatyössä. Modernin vankilan tehtävä onkin kaksijakoinen: toisaalta vankilan tulee olla rangaistuslaitos ja pelote, toisaalta sen tulee kasvattaa vangeista jälleen yhteiskuntakelpoisia ihmisiä. Vankilakuntoutuksen järjestämistä ohjaavat vankilakulttuurin erityispiirteet ja vankilan sisäiset sosiaaliset rakenteet sekä byrokratia ja organisaatorakenteet. (Tourunen 2002, 29–33.)

Vankiloiden kuntoutusohjelmien on aina oltava Rikosseuraamusviraston akkreditoimia. Kuntoutus on vankiloissa aina moniammatillista, jolloin sitä toteutetaan yhdessä koko vankilahenkilöstön voimin. Kuntoutusohjelmat painottuvat mm. kognitiivisten taitojen harjoittamiseen (Cognitive Skills -course), arjenhallintataitojen parantamiseen, vapautumisaikaan valmistautumiseen (Kalterit taakse -kurssi) sekä päihderiippuvuuksien käsittelyyn. Kuntoutusohjelmia on kehitetty myös rikosperustaisesti seksuaali- ja väkivaltarikollisille. (Suomela 2002, 227; Rikosseuraamuslaitos 2011e.) Kognitiivisia elementtejä sisältävät ohjelmat ja yhteisömuotoinen kuntoutus erityisesti päihderiippuvaisten vankien parissa ovat tutkimusten mukaan osoittautuneet vaikuttavimmiksi kuntoutusmuodoiksi. Myös laadukas ja monipuolinen työtoiminta ja mahdollisuus opiskella tuomion aikana tutkitusti tukevat vangin kuntoutusta. (Laine 2002, 135.)

Turun vankilassa panostetaan päihdekuntoutukseen, johon kuuluu päihdearviointi ja tarvittaessa katkaisuhuolto. Vankilassa on myös erillinen päihdesopimusosasto, jossa vanki voi halutessaan osallistua NA-ryhmien kokoontumisiin. Muihin Saramäen vankitoimintoihin kuuluvat työtoiminta mm. metalli- puu- ja tekstiilipajoilla sekä mahdollisuus opiskella perus-, lukio-, ammatti-, sekä korkeakouluopintoja jopa tutkintoon asti. Maahanmuuttajataustaisille vangeille järjestetään Suomen kielen opetusta. (Bovallius ammattiopisto 2011.) Grönlundin mukaan (2009, 47–52) vapaa-ajantoiminnot ovat tärkeitä psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitäjiä vankiloissa, mutta niiden kautta vanki voi myös oppia arjenhallintataitoja ja löytää vaihtoehtoja vapautumisen jälkeiseen arkeen esimerkiksi päihteidenkäytön sijaan. Kuntosaliharjoittelu ja liikunta eri muodoissaan, kotitalouskurssit ja ravitsemusneuvonta sekä kädentaitojen kurssit ovat osa Saramäen vapaa-ajantoimintoja.

4 VANKILASTA VAPAUTUMISEN HAASTEET JA UUSINTARIKOLLISUUS SUOMESSA

4.1 Vapautumisen ongelmakohtia

Vapautuminen voi olla yksilölle kriisi siinä missä vankilaan joutuminenkin, varsinkin jos takana on pitkä tuomio, tai useampia tuomioita peräkkäin. Laitostuminen on yksi pitkäaikaisvankien uhka, joka voi ratkaisevasti vaikeuttaa siviilielämään sopeutumista. Vankiloista vapaudutaan myös yhä enemmän tyhjän päälle, sillä kunnat kantavat vastuutaan vankien jälkihuollosta vaihtelevasti. Turun päihde- ja asumispalveluiden sosiaalityöntekijä Pasi Lehden mukaan varsinkin Turun alueelle vankilasta vapautunut joutuu kilpailemaan peruspalveluista muiden kuntalaisten kanssa samoissa ”jonoissa” ja samoilla ”luukuilla”. Riskinä on, että vapautunut katoaa palvelujärjestelmään eikä hänen palvelutarpeisiinsa tule vastattua. (YRE- kokousmuistio 18.1.2011.)

Vankilasta vapautuneen elämäntilanteeseen liittyy yleensä aina problematiikkaa jota ei ratkaista yksin työvoimatoimistossa tai A-klinikalla. Ammattilaisilla ei välttämättä ole riittävästi tietoa ja taitoa kohdata lainrikkojataustaisia asiakkaita ja ottaa heidän lähtökohtiaan ja erityistarpeitaan huomioon. (Granfelt ym. 2007, 102–103.) Rikollisen leima voi jopa vaikuttaa asiakkaan syrjäyttämiseen palveluista, jolloin hänen ääntään ei haluta kuulla ja hänet jätetään kaikkien verkostojen ulkopuolelle (Valkama 2009, 14).

4.2 Vankien päihde- ja mielenterveysongelmat

Vankila voi olla rikoksenteikijälle ensimmäinen paikka, jossa hän kykenee todella kiinnittymään elämänmuutokseen tähtäävään kuntoutukseen. Kuntouttavasta toiminnastaan huolimatta vankilat voidaan kuitenkin nähdä symbolisesti ja konkreettisesti syrjäyttämisen, ulos sulkemisen paikkoina, jotka voivat pahentaa

vankien mielenterveys- ja päihdeongelmia, jopa myötävaikuttaa huumeriippuvuuden syntyyn. (Granfelt 2010, 135.)

Monet vankilaan joutuneet ovat altistuneet traumatisoiville kokemuksille usein jo lapsuudesta alkaen. Heillä voi olla taustalla toistuvia kokemuksia väkivallasta, päihteistä, seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä mielenterveysongelmista. (Granfelt 2010,134.) Päihderiippuvuus on vankien yleisin sairaus, sitä esiintyy yhdeksällä kymmenestä vangista. Riippuvuuden aiheuttaja voi olla alkoholi, huumeet tai keskushermostoon vaikuttavat lääkkeet esimerkiksi bentsodiatsepiinit. Mielenterveyshäiriöiden, erityisesti persoonallisuushäiriöiden katsotaan myös yleistyneen vankien keskuudessa. (Portti vapauteen 2011a.)

Mikäli vanki ei ole käyttänyt päihteitä ennen vankilaan joutumistaan on hänellä suuri riski alkaa käyttämään niitä vankilan sisällä, lääkitäkseen ahdistustaan ja negatiivisia tunteitaan. Vaikka päihteettömyys onkin yritetty taata vankiloissa, huumausaineita liikkuu jonkin verran muurien sisällä. Joten, vaikka vankila-aika saattaakin vaikuttaa myönteisesti vangin kuntoutumiseen, saattaa se myös entisestään pahentaa jo olemassa olevaa vaikeaa päihdeongelmaa. Päihdeongelmaisten vankien integroituminen takaisin yhteiskuntaan sujuu harvoin ongelmitta. (Portti vapauteen 2011b.)

4.3 Asunnottomuus

Vailla asuntoa vapautuvat vangit ovat pieni marginaaliryhmä, mutta heillä on selkeästi huonoimmat edellytykset päihteettömälle ja rikoksettomalle elämälle (Granfelt ym. 2007, 102). Asunnon saamista ja asumisen onnistumista vaikeuttavat velkataakat, luottohäiriöt ja päihdeongelmat. Myös ennakkoasenteet rikostaustaisia ihmisiä kohtaan voivat olla asunnon saamisen esteenä. Asunnottomuuden pitkittyminen ennakoi muiden vaikeiden sosiaalisten ongelmia kasaantumista. (Granfelt 2003, 10.)

Kriminaalihuollon tukisäätiöllä (Krits ry.) on tukiasuntotoimintaa Helsingissä ja erilaisia tuetun asumisen hankkeita on toteutettu mm. Tampereella, jossa Silta-Valmennus ry:n alaisena toimiva Oma Ovi -hanke tarjoaa tukiasuntoja vapautu-

neille vangeille. Tampereen yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä Tiina Leinonen vahvisti 3.11.2011, että Tampereelle on avataan 2012 vuoden alussa erillinen vapauttamisyksikkö. Vapauttamisyksikössä harjoitellaan noin kuukauden ajan ohjastusti asumisen ja arjen taitoja ennen vapautumista tai siirtymistä valvottuun koevapauteen. Asumisyksikössä vanki siirtyy hallitusti siviilipalvelujen käyttäjäksi. (Siltavalmennusyhdistys 2011.) Turussa ei ole olemassa erikseen tukiasuntoja vankilasta vapautuville vaan tuetun asumisen piiriin täytyy hakeutua esimerkiksi päihdehuollon kautta.

4.4 Heikot opiskelu- ja työelämävalmiudet

Suuri osa vangeista on alentuneesti työkykyisiä tai kokonaan työkyvyttömiä. Vankiloissa on kuitenkin työvelvollisuus, joka perustuu ns. normaalisuusperiaatteen eli vankilaolosuhteiden tulee vastata mahdollisimman hyvin ulkopuolisen yhteiskunnan olosuhteita. Työ- ja osallistumisvelvollisuuden ajatellaan myös hyödyttävän vankia tämän vapautumisen jälkeen. Vankilan toiminnoista kieltäytyminen ei kuitenkaan aiheuta vangille Suomessa kurinpitotoimenpiteitä. Suuret vankimäärät ja vankiloiden tiukka osastointi voi myös vaikeuttaa toimintojen järjestämistä vankiloiden sisällä. (Mohell & Pajuoja 2006, 93–94.)

Vankilasta vapautuvien työllistymisen esteenä on usein koulutuksen ja työkokemuksen puute. Nykyään useimmilla vangeista on jo peruskoulun päättötodistus mutta jatko-opintoja ei ole aloitettu tai ne ovat jääneet kesken. Nuorille lainrikkajille ja moninkertaisille uusijoille kokemukset työelämästä ovat harvinaisia tai työhistoriaa ei ole lainkaan. (Näkki 2006, 71; Granfelt 2008, 71.) Moniongelmaisten vankien määrän kasvu synnyttää vankiloissa tarvetta järjestää erityisesti arjen perustaitojen opetteluun keskittyvää nk. valmentavaa koulutusta. Joustavat opetussuunnitelmat (mahdollistavat opiskelun lyhyenkin tuomion aikana), oppimisvaikeuksien ja vangin erityistarpeiden tunnistaminen sekä riittävä päihdekuntoutus ovat keinoja sitouttaa vankeja opiskeluun jo vankilassaoloaikana ja tukea vapautumisen jälkeistä opiskelua ja työllistymistä. Myös avolai-

tostäytäntöönpanojen yleistymisen katsotaan edistävän vankien opiskelua ja työelämän taitojen parempaa hallintaa. (Metsola, 2010.)

4.5 Suomalainen uusintarikollisuus

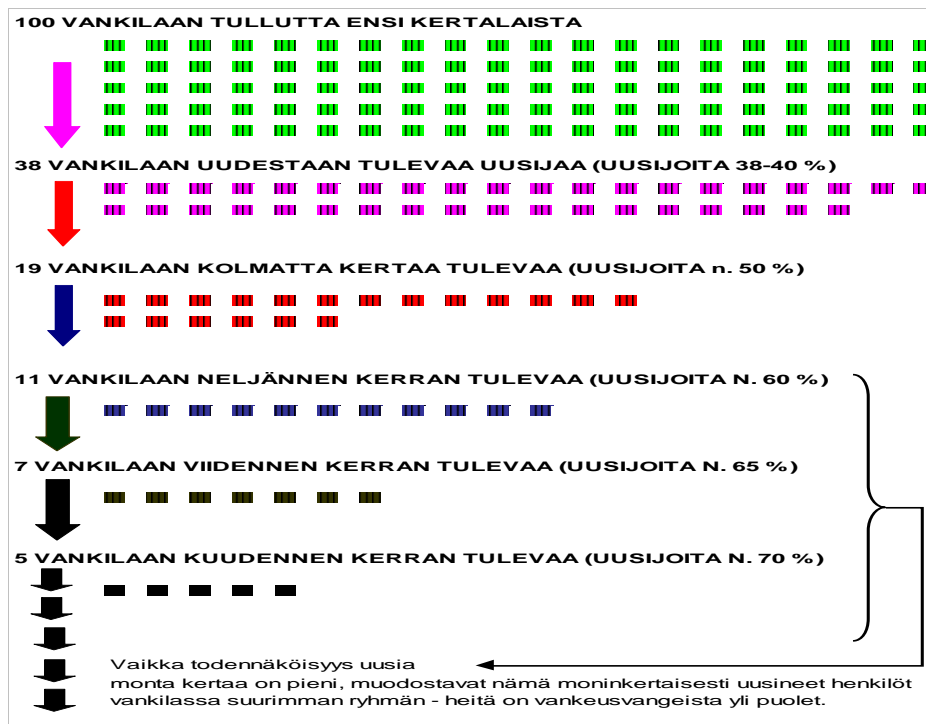
Rikoskierteeseen joutuneet ovat tutkitusti Suomalaisen yhteiskunnan sairain, syrjäytynein ja köyhin väestönosa. Juuri asunnottomuus, työttömyys, velat, sosiaalisten verkostojen puute ja vaikeat päihdeongelmat ovat keskeisiä syrjäytymisen tekijöitä tässä ryhmässä. (Granfelt 2010, 134.) Kimmo Hypén on tutkinut suomalaista uusintarikollisuutta 1993–2001 välisenä aikana. Hän on pyrkinyt selvittämään, mitkä seikat ennustavat parhaiten vankien vankilaan palaamisen riskiä. Hypén perehtyi vankitietojärjestelmän kautta parhaimmillaan noin 30 000 vangin rikoshistoriaan. Vuosina 1993–2001 vankilasta vapautui yhteensä 40 096 vankia, joista ensikertalaisia 11 385. Vuoteen 2002 mennessä uuden vankeustuomion sai 22 295, eli reilu puolet kaikista vapautuneista. Osuudesta ensikertalaisia oli 4 474. Kaikki eivät joutuneet vankilaan uusien rikoksien takia, vaan he palasivat suorittamaan aikaisempia tuomioita. (Hypén 2004, 34). Alla olevassa taulukossa Kimmo Hypén on kuvannut vangin vaikeiden elämäntilanteiden merkitystä rikosten uusimisriskissä. Taulukko on Kimmo Hypénin esityksestä YRE -yhteistyöryhmän verkostokoulutuspäiviltä 9.2.2011.

Taulukko 1. Kertalaisuus, taustat ym.

Kertalaisuus, täytäntöönpanotiedot, taustatiedot ja arvioitu työ- ja toimintakyky sekä toiminta vankilassa (%)	Kertalaisuus				
	1	2-4	5-10	10-	
Lapsuuden tausta vaikea tai erittäin vaikea	20	27	33	36	Taustatiedot
Peruskoulu (kansakoulu) suoritettu	96	94	91	92	
Ammattitutkinto (vähintään kaksivuotinen)	42	35	27	25	
Työhistoria vähäinen tai kokonaan puuttuva	43	55	63	59	
Sosiaaliset sidokset vähäiset tai kokonaan puuttuvat	14	18	23	29	
Toimeentulo tulonsiirtojen varassa	67	72	87	87	
Ennen vankilaa satunnaisasunnoissa tai asunnoton	26	32	34	36	Työ- ja toimintakyky
Mielenterveyden ongelmat vaikeita tai erittäin vaikeita	12	18	23	30	
Vaikea tai erittäin vaikea päihderiippuvuus	43	62	72	75	
Käyttänyt huumeita ennen vankeutta säännöllisesti	20	35	37	29	
Fyysinen kunto heikko tai erittäin heikko	9	13	19	34	
Psyykinen kunto heikko tai erittäin heikko	12	17	20	27	
Taitojen oppimiskyky alentunut tai vähäinen	9	13	17	18	
Merkittäviä keskittymisvaikeuksia	11	18	24	25	
Työ- ja toimintakyky alentunut	21	26	37	45	

Vuonna 2010 vankien päivittäinen keskimäärä oli 3291, mikä oli 15 prosenttia pienempi vuoteen 2005 verrattuna ja saman vuoden aikana vankilohin on tullut vapaudesta kaikkiaan 6545 vankia. Vuoden 2010 aikana vapautuneista 6505 vangista lähes puolet oli ollut vankilassa enintään kolme kuukautta. Ulkomaa-laisten vankien osuus kaikista vangeista on noussut 12 prosenttiin, ja heitä oli vuonna 2010 keskimäärin hiukan alle 400. Naisvankien osuus on kasvanut 2000 -luvulla neljästä prosentista seitsemään prosenttiin. Vuonna 2010 naisvankeja oli 246. Väkivaltarikollisuuden lisääntyminen näkyy myös naisvankien saamissa tuomioissa, sillä naisvangeista yli puolet on tuomittu väkivaltarikoksesta. (Blomster ym. 2010, 7.)

Hypén katsoo, että vankilakertalaisuus on suurin ennakoiva tekijä vankilaan palaamiselle. Tutkimusaineistoista selvisi, että noin puolet vangeista on ollut vankilassa yli neljä kertaa, ja viidennes yli kahdeksan kertaa. Ensikertalaiset lasketaan usein omaksi ryhmäkseen, ja heidän uusimisriskinsä onkin yleisesti pienempi. Poikkeuksellisesti alle 21-vuotiaiden ensikertalaisten uusimisriski oli kuitenkin huomattavan korkea; tutkimuksen kartoittamalla aikavälillä heistä palasi takaisin vankilaan 80 %. (Hypén 2004, 40–41.) Kimmo Hypén on laatinut seuraavan sivun kuvion, jossa hän havainnollistaa vankilaan palaamisen todennäköisyyttä sadan vankilaan tulevan ensikertalaisen joukosta.

Kuvio 1. Vankilaan palaamisen todennäköisyys.

Kuvio on Kimmo Hypénin esityksestä YRE -yhteistyöryhmän verkostokoulutuspäiviltä 9.2.2011. Kimmo Hypén selvitti, että erityisesti raskaampien rikosten uusijoiden määrä oli kahdeksassa vuodessa kasvanut. Yhtenä selityksenä hän pitää 1990 -luvulla seuraamusjärjestelmässä käyttöön otettua yhdyskuntapalvelua, joka on vaihtoehto alle kahdeksan kuukauden ehdottomalle tuomiolle. Uudistus on voinut vaikuttaa siihen, että vankiloissa on yhä enemmän rikolliseen elämäntapaan vahvasti kiinnittyneitä, moniongelmaisia vankeja. (Hypén 2004, 38–39.) ”Yhteiskuntakelpoisemmat” vangit sijoitetaan avolaitoksiin tai yhdyskuntaseuraamustoimistojen hoiviin. Moniongelmainen vankiaine on uhka myös vankiloiden sisäiselle turvallisuudelle. Vankilaväkivalta ei ole viime vuosina vähentynyt vankiluvun pientymisestä huolimatta. Turun vankilassa tapahtuu apulaisjohtaja Petri Kiurun mukaan n. 5–10 pahoinpitelyä vuosittain, mutta monet tapaukset voivat jäädä pimentoon vankien vaikenemisen takia. (Ahola, TS 11.8. 2011.)

5 PALVELUOHJAUS JA VERKOSTOYHTEISTYÖ TUKEMASSA VAPAUTUMISVAIHEEN ONNISTUMISTA

5.1 Palveluohjaus työmenetelmänä sosiaali- ja terveysalalla

Palveluohjaus on sosiaali- ja terveysalan asiakastyön menetelmä, jossa pyritään etsimään asiakkaalle tämän tarpeita parhaiten vastaavat palvelut ja tukimuodot sekä muodostaa niistä mielekäs kokonaisuus. Palveluohjaus on prosessi, jolla on alku ja loppu. Työmenetelmää on kokeiltu ensimmäisiä kertoja Suomessa 1990 -luvulla, mutta sen juuret ulottuvat 1920 -luvun Amerikkaan. case-management ja case-coordination käytäntöihin. (Hänninen 2007, 11–12.)

Palveluohjauksen tarvetta perustelee se, että sirpaloituneessa ja byrokraattisessa palvelujärjestelmässä vastuuta yksittäisestä asiakkaasta siirretään helposti toimijalta toiselle, jolloin asiakas heittelehtii ”luukulta luukulle”. Palveluohjauksen tehtävä on ylittää sosiaali- ja terveyspalveluiden monimutkaiset sektorirajat ja koota palvelut ”yhdelle luukulle”, ja estää näin asiakkaan putoaminen kokonaan palveluverkostosta. (Lehto 2000, 35; Rubin 1992, 5; Suominen & Tuominen 2007, 51–55.)

Palveluohjaus perustuu asiakkaan omien voimavarojen ja elämäntilanteen kartoittamiseen ja asiakas otetaan suunnitteluun ja päätöksentekoon mukaan tasa-vertaisena kumppanina (Hänninen 2007, 11–12). Palveluohjauksessa asiakkaan tilannetta hahmotetaan kokonaisuutena, jossa asiakas on aktiivinen osa ympärillään olevia verkostoja. Verkostoihin kuuluvat mm. perhe, ystävät ja viranomaistahot. Palveluohjaus on myös verkostojen välistä yhteistyötä johon voi liittyä verkostotyön menetelmiä, kuten verkostopalavereja. Hoitotyössä suosituksen verkostotyön vaarana on kuitenkin se, että siitä tulee liian viranomaiskeskeistä ja asiakkaan asiantuntijuus sivuutetaan. (Suominen & Tuominen 2007, 21–23.) Palveluohjauksen erityispiirteinä voidaan myös pitää sitä, että palveluohjaajien on mahdollista tuoda esiin omassa yhteiskunnassaan piileviä rakenteellisia epäkohtia ja työskennellä yhdessä niiden korjaamiseksi (Suominen & Tuominen 2007, 56).

Palveluohjauksen onnistumisen kulmakiviä ovat työntekijän ja asiakkaan välinen dialogisuus: läsnäolo, kuunteleminen ja kommunikaatio, josta syntyy työntekijän ja asiakkaan välinen aito luottamus ja asiakkaan sitoutuminen yhteistyöhön (Hänninen 2007, 22–23; Pietiläinen & Seppälä 2003, 11, 26). Luottamuksellisen asiakassuhteen merkitys korostuu haastavien asiakkaiden kanssa työskennellessä. Varsinkin lainrikkojataustaisen asiakkaan kuva viranomaistoiminnasta on harvoin myönteinen ja se nähdään pelkästään kontrolloivana (Kääriäinen 1994, 97).

2000 -luvulla palveluohjausta on alettu pitää yläkäsitteenä eri toimintamalleille, joita on syntynyt eri asiakasryhmien kanssa tehdyissä palveluohjauskokeiluissa. Palveluohjauksen katsotaan nykyään jakautuvan kolmeen eri muotoon: perinteiseen, voimavarakeskeiseen ja intensiiviseen palveluohjaukseen. (Hänninen 2007, 14–15.) Palveluohjaajat toimivat tällä hetkellä Suomessa lukuisin eri ammattinimikkein esimerkiksi sosiaaliohjaajina, kuntoutusohjaajina ja kuntouttavan työn ohjaajina. Myös sairaanhoitajan ja projektikoordinaattoreiden nimikkeillä työskentelevät henkilöt voivat todellisuudessa tehdä palveluohjausta. Kaikilla palveluohjaajilla on kuitenkin sosiaali- tai terveysalan tutkinto. (Hänninen 2007, 22–23.)

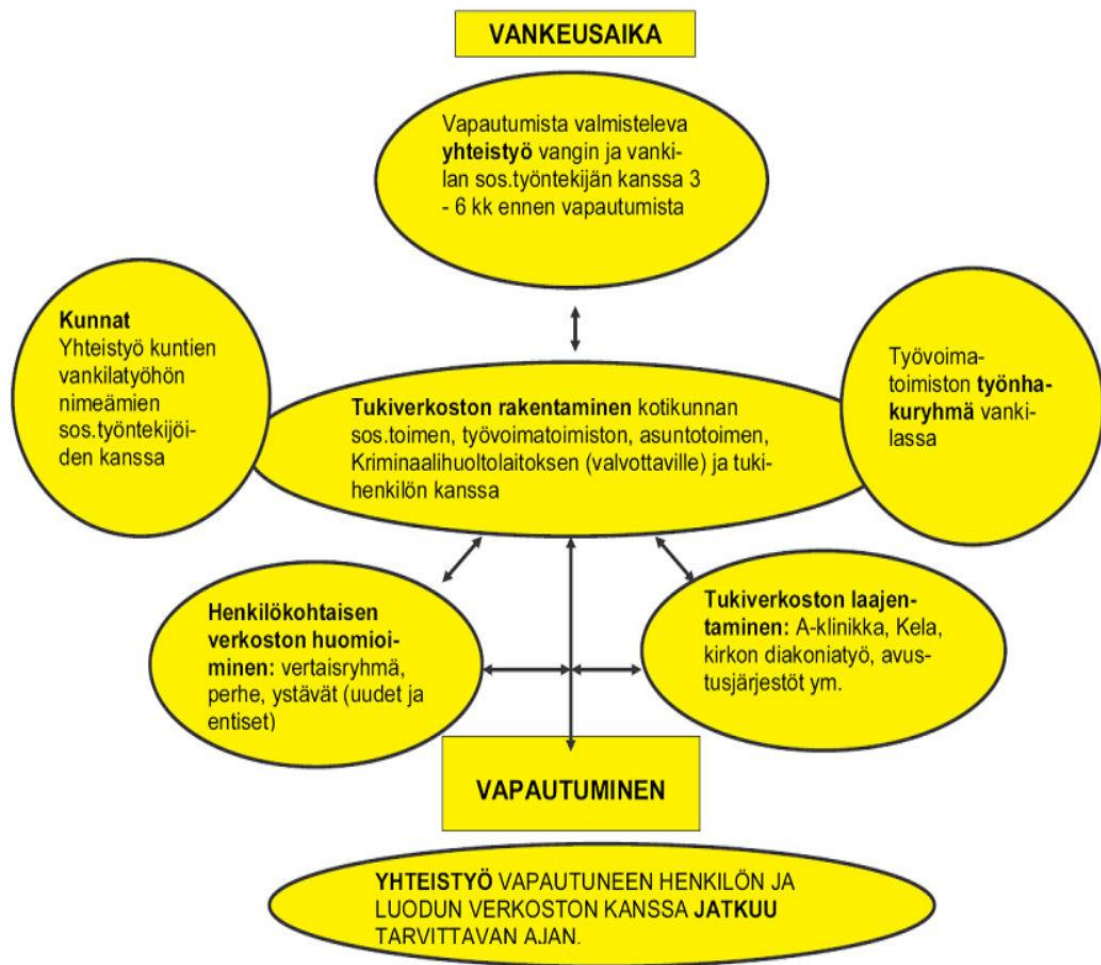
5.2 Palveluohjauksen malleja vapautuville vangeille

Vuosina 2001–2006 Euroopassa toimi syrjäytymisen vastainen EQUAL-hanke, jota toteutettiin yhteensä viidessätoista jäsenmaassa Suomi mukaan lukien. Ruotsissa EQUAL:in alaisessa Bättre Frigivning osahankkeessa paneuduttiin vapautuvien vankien aseman parantamiseen yhteiskunnassa ja erityisesti työmarkkinoilla. Kolme vankilaa eri puolilta Ruotsia osallistuivat projekteihin, joissa pyrittiin motivoimaan ja osallistamaan vankeja vapautumisajan suunnitteluun, kehittämään vankiloiden toimintaohjelmia vastaamaan paremmin työmarkkinoiden vaatimuksia, sekä luomaan toimivia verkostoja laitosten ulkopuolelle yhteistyössä viranomaisten ja järjestöjen kanssa. Yksi projekteista kohdistettiin erityisesti naisvangeille. (Heule 2005, 18–28.)

Suomessa käynnistettiin EQUAL:in alaisuudessa Behmo -niminen projekti Joensuussa vuonna 2002. Kolmen vuoden ajan Joensuussa pyrittiin kehittämään palveluohjauskäytäntöjä vaikeassa työllisyystilanteessa ja syrjäytymisvaarassa oleville asiakasryhmille. Hanketta toteutettiin vankilasta vapautuvien ja pitkäaikaistyöttömien parissa. Palveluverkostoja koottiin yhteistyössä päihde- ja mielenterveystyön ammattilaisten, työvoima- ja sosiaaliviranomaisten, sekä Pyhäselän vankilan viranomaisverkoston kanssa. Monet asiakkaat myös ohjautuivat projektin piiriin näiden verkostojen kautta. (Turunen 2005, 4–6.)

Behmossa asiakastyöskentely perustui palveluohjauksen idean mukaisesti asiakkaan omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin, jotka kartoitettiin alkuhaastattelun avulla. Haastattelussa pystyttiin myös arvioimaan asiakkaan todellista motivaatiota elämänmuutokseen ja sitoutumiskykyä projektiin. Vankilassa työskentely aloitettiin 3–6 kuukautta ennen vangin vapautumista. Projektin ohjaaja kävi tapaamassa vankia tarvittaessa kerran viikossa, jolloin palvelutarpeet arvioitiin yhdessä vangin kanssa ja verkoston rakentaminen voitiin aloittaa. Projektiin valikoituneet vangit olivat jo vankeusaikanaan vankitoiminnoissa sekä haastateluissa osoittaneet motivaatiota, sitoutumiskykyä ja vastuunkantokykyä. Ohjaajan ja asiakkaan tapaamiset jatkuivat vapautumisen jälkeen aina niin kauan kunnes palveluohjaukselle ei enää asiakkaan puolesta ollut tarvetta. (Turunen 2005, 7.)

Behmo -projektin tuloksena syntyi mm. suora yhteys vankilasta työvoiman palvelukeskukseen sekä työnhakuvalmennus -kurssi vapautuville vangeille. Projektin aikana korostettiin vankilan ja kaupungin sosiaalityön yhteistyön merkitystä ja ehdotettiin, että kaupungilta nimettäisiin ainakin yksi sosiaalityöntekijä vankilayhteistyöhön. Projekti kehitti myös Joensuun seudun asumispalveluita ja toi esiin oman asunnon merkitystä vapautuvan vangin elämänhallinnan ylläpitämisessä. Vankien kokemukset projektista olivat positiivisia ja osa koki jopa taloudellisen tilanteensa parantuneen projektin aikana. (Turunen 2005, 11–14.) Yhtenä projektin tuotoksena syntyi vapautuneiden vankien palveluohjauksen mallikaavio.

Kuvio 2. Palveluohjausmalli vankilasta vapautuville (Turunen 2005, 9).

Keravan vankilassa toteutettiin vuosina 2001–2008 WOP-kuntoutusohjelmaa (Work out project), jonka kohderyhmä oli erityisesti nuoret, päihdeongelmaiset miesvangit. Projektin edetessä sen yhdeksi kulmakiveksi muodostui muurien ulkopuolelle ulottuva palveluohjaus, sillä yksin vankilan sisällä toteutettavan kuntoutuksen ei koettu tarjoavan riittävästi valmiuksia vapautumisen jälkeiseen elämään. Projektissa toimiva palveluohjaaja vietti keskimäärin kaksi päivää viikossa vankilassa, jossa hän teki tiivistä yhteistyötä vankilan erityisohjaajien kanssa. Muun ajan palveluohjaaja työskenteli jo vapautuneiden vankien ja heidän perheidensä sekä viranomaisverkostojen kanssa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2011.)

WOP-kuntoutuksesta tutkimuksen tehnyt Riitta Granfelt (2008, 68) katsoo, että projektityöntekijän tärkein tehtävä oli moniammatillisten verkostojen kokoami-

nen johon kuuluisi luonnollisena osana myös vangin oma lähiverkosto. Vankilan verkostotapaamisissa on sekä suunniteltava vapautumista yhdessä vangin kanssa, että tuotava esille kuntoutuksessa tapahtuneita asioita. Palveluohjauksen periaatteiden mukaisesti projektityöntekijä on verkostojen koollekutsuja, hän ottaa vastuuta suunnitelmien etenemisestä, sekä toimiin vangin tukihenkilönä. Vankilassa aloitettu yhteistyö projektityöntekijän ja vangin välillä mahdollistaa myös sen, että vapautumisen jälkeisiin kriisitilanteisiin on mahdollista puuttua nopeasti. (Granfelt 2008, 96.)

5.3 Yhteistyössä rikoksettomaan elämään YRE -hanke 2002–2005

YRE -hanke (Yhdessä Rikoksettomaan Elämään) on vuonna 2002 oikeusministeriön asettama hanke, jonka tavoitteena on edistää rikoksista tuomittujen yhteiskuntaan sijoittumista ja uusintarikollisuuden vähentämistä. Vuoteen 2005 saakka hanketta toteutettiin seitsemällä hankealueella: pääkaupunkiseudulla, Kuopiossa, Oulussa, Tampereella, Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Turussa. (Yhteistyöllä palveluketjuun - aluekohtaiset mallit 2005, 3–4.) Hankkeen tavoitteena on lisätä keskeisten palvelutahojen ja palvelun hallinnonalojen tietoisuutta toisistaan, toistensa työtavoista ja keskeisistä palveluista. Yhteistyöryhmän tavoitteena on rakentaa toimivia palveluketjuja ja toimintamalleja yhteistyössä julkisen palvelujärjestelmän, seuraamusjärjestelmän ja kolmannen sektorin kanssa. Hankkeen kohderyhmänä olivat pääasiassa nuoret rikosentekijät, mutta kohderyhmän rajaus vaihteli paikkakuntaakohtaisesti. (Rikosseuraamuslaitos 2011f.)

5.3.1 Hanketoiminta Turussa ja Tampereella 2002–2005

Tampereella on ollut jo ennen YRE -hanketta monia kehittämishankkeita rikostaustaisten henkilöiden palvelujen tehostamiseksi esimerkiksi kriminaalihuoltolaitoksen Suunniteltu vapautuminen -projekti. Tampereella on myös ollut tarjolla monipuolinen palveluverkosto ja laaja järjestökenttä, joka on palvellut hyvin juuri moniongelmaisia ja rikostaustaisia asiakkaita. Palvelujen kartoittaminen kuului kuitenkin olennaisesti YRE -hankkeen toimintaan Tampereella. Hankkeen aika-

na perustettiin vuonna 2004 vankien vertaistukiyhdistys KRIS Tampere ry, josta tuli YRE -ohjausryhmän jäsen. (Järvinen 2005, 6–7.) Erityisen hyvin YRE -hanke onnistui Tampereella vankilayhteistyön kehittämisessä, jolloin mm. päihdeongelmaisten vankien kuntoutusjatkumoa saatiin toimimaan paremmin.

Tampereella YRE -ohjausryhmän rinnalle perustettiin YRE -tiimi, jonka vastuulla oli palveluohjausmallin suunnittelu, arviointi ja kehittäminen. Tässä työssä käytettiin myös hyväksi Turun tapaan asiakaspolkujen seuranta. Tiimi on eräänlainen työrukkanen jonka toimintaa ohjaa YRE -ohjausryhmä. Eri kehittämiskohdeiden mukaan Tampereelle koottiin myös asumisyhteistyöryhmä, vertaistuki-ammattilaistyöryhmä ja sovitteluseurantatyöryhmä. Vakiintuneeksi käytännöksi muodostui myös neljä kertaa vuodessa järjestettävät verkostokoulutuspäivät, jotka on tarkoitettu tueksi kaikille rikostaustaisten asiakkaiden kanssa työskenteleville. (Järvinen 2005, 7.) Koulutuspäivät ovat yksi esimerkki siitä kuinka YRE:n keskeinen toiminta-ajatus jäi elämään Tampereelle vielä hankkeen päätymisen jälkeenkin.

Turussa YRE -hanketta määrittivät Kriminaalihuoltolaitoksen Turun aluetoimiston selvittämät yhteistyötarpeet ja kehittämiskohteet asiakaspalvelupolkujen luomisessa. Hankkeen Turun ohjausryhmään osallistui julkisen sektorin ja kolmannen sektorin sekä lähiyhteistyöverkoston toimijoita. Samanaikaisesti YRE -hankkeen kanssa Turussa toimi myös sosiaali- ja terveystoimen palveluohjauskäytäntöjä kehittävä Laatu -hanke. (Nurmi 2005, 37.)

Turussa keskityttiin YRE -hankkeen aikana erityisesti nuorten rikosentekijöiden palvelupolkujen rakentamiseen ja nuorten uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyyn. Hankkeen aikana haluttiin korostaa koulutuksen ja työelämävalmiuksien merkitystä nuorten elämänhallinnan vahvistamisessa. Myös sovittelutoiminnan asemaa haluttiin vahvistaa nuorten vaikeuksien esiin tuojana ja mahdollisesti muiden palvelujen ”kytkentäpintana”. (Nurmi 2005, 37–38.) Hankkeen aikana ja sen päättyessä sovittiin asiakasseurannasta, jossa YRE -verkoston eri toimijat sopivat keskenään sekä valikoitujen asiakkaiden kanssa tiettyjen asiakaspolkujen pitkäaikaisesta seurannasta ja arvioinnista. Keskeisenä seuranta-työn mahdollistajana pidettiin sujuvaa tiedonkulkua eri toimijoiden välillä. Hank-

keen päättymisen jälkeen YRE -henkinen verkostotyö kuitenkin kuihtui, ja yhteistyökumppanit eriytyivät omiin lokeroihinsa, kunnes YRE:ä alettiin viritellä uudelleen viiden vuoden tauon jälkeen.

5.3.2 YRE -tiimin uudelleenmuodostaminen Turussa 2011

Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -verkostoa alettiin koota Turussa uudelleen talvella 2011. Turun vankilan päihdetyön erityisohjaaja Anna-Maija Rokka tunnusteli yhteistyön mahdollisuuksia jo syksyllä 2010 ja tammikuussa 2011 järjestettiin ensimmäinen kokoontuminen YRE:n puitteissa. Paikalla oli edustajia kaupungin sosiaalityöstä, seurakunnan diakoniatyöstä, Turun yhdyskuntaseuraamustoimistosta, työvoiman palvelukeskuksesta ja järjestöistä. Kaikki paikallaolijat ilmoittivat halukkuudestaan kuulua YRE -tiimiin, jonka puheenjohtajana toimisi Anna-Maija Rokka. (YRE -kokousmuistio 18.1.2011.)

YRE:n ohjausryhmän kokoonpanosta saatiin varmuus kevään 2011 aikana. Ohjausryhmään kuuluvat mm. Turun kaupungin jälkihuollon johtava sosiaalityöntekijä, Turun vankilan sekä Käyrän vankilan apulaisjohtajat ja Turun yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja. Ohjausryhmässä on edustettuna myös Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus, työvoiman palvelukeskus sekä kolmas sektori. (YRE -kokousmuistio 31.3.2011.) Ohjausryhmän vastuualueiksi määriteltiin rakenteellisiin epäkohtiin puuttuminen, yhteistyön lisääminen ja tiedottaminen eri toimijoiden välillä. Ohjausryhmä antaa myös YRE -tiimille valtuutuksen toimia suunniteltujen linjausten mukaan. Ohjausryhmä tulee kokoontumaan 2–3 kertaa vuodessa ja tavoitteena on myös järjestää Turun alueella samankaltaisia verkostokoulutuspäiviä kuin Tampereella.

5.3.3 YRE -yhteistyöryhmän tilanne syksyllä 2011

Syksyllä YRE -yhteistyöryhmän kokoonpano on vakiintunut ja yhteistyöryhmän sekä YRE -tiimin roolijakoa on tarkennettu. Tiimin perustehtävä on kuulujen kattaminen vapautumisen jälkeisissä kuntoutuspoluissa. Tällä hetkellä Turkuun on

jo tekeillä paikallinen vapautumisopas, johon kootaan vapautuvien vankien tarvitsemia palveluita ja yhteystietoja. Vastaavanlainen opas on käytössä Tampereella. Tarkoituksena on myös järjestää ensi vuoden alkupuolella YRE -koulutuspäivä Turussa. YRE -yhteistyöryhmän kokouksessa pohdittiin myös sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta tutustua Turun vankilaan ja siellä tehtävään vankityöhön. Tavoitteena olisi, että sosiaalityöntekijät saisivat selkeämmän kuvan vankien arjesta ja vankilan olosuhteista, koska he tekevät paljon töitä vankilasta vapautuneiden kanssa. (YRE -kokousmuistio 6.9.2011.)

KRIS Turku ry:ssä on vaihtunut hallituksen kokoonpano viimeisen vuoden aikana ja yhdistys jatkaa yhteistyön suunnittelua Tsemppi ry:n kanssa. Yhdistykset suunnittelevat yhteistä projektia, jossa keskitytään vapautuneiden vankien työllistymisen tukemiseen. Projektirahoitus selviää tammikuuhun 2012 mennessä. Vankien omaisten yhdistys (VAO ry.) on lähtenyt mukaan YRE -tiimin toimintaan. Yhdistyksen tavoitteena on kehittää vankien omaisten vertaistukitoimintaa Turussa sekä vahvistaa vankilassa tehtävää perhetyötä. VAO ry. on järjestänyt tänä syksynä Turussa uudelleen vankien omaisille suunnattuja tapaamisia ja suunnitteilla on järjestää omaisille suurempi iltatapahtuma. Omaisten vertaistoiminta ja omaistenillat ovat keränneet paljon osallistujia ainakin Helsingissä, Tampereella ja Jyväskylässä. (YRE -kokousmuistio 6.9.2011.) Toistaiseksi omaiset eivät ole löytäneet VAO:n toimintaan mukaan Turussa. Osallistujia on ollut vähän verrattuna muihin suuriin kaupunkeihin.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tarve ja tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä näkyväksi tehokkaan ja saumattoman vankien jälkihuollon tarvetta Turun kokoisessa vankilakaupungissa. Tutkimuksessa selvitimme, minkälaisia palveluita Turkuun vapautuvat vangit kokevat tarvitsevänsä vapautumisensa jälkeen ja miten he kehittäisivät niitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, joita he ovat aikaisemmin käyttäneet. Rikosseuraamuslaitoksen jälkihuollon piiriin jää vain osa kaikista vapautuneista vangeista, joten mielestämme on tärkeää, että kaupunki pystyisi vastamaan myös ilman valvontaa vapautuvien vankien palvelutarpeeseen. Tosin, myös rikosseuraamuslaitoksen tarjoama vapautumisen tuki on kovin rajallista jos he eivät voi ohjata asiakkaitaan palveluiden piiriin niiden huonon tavoitettavuuden takia. Vapautuessaan erityisen heikossa asemassa ovat useita tuomioita istuneet päihdeongelmaiset vangit.

Tutkimustuloksia on tarkoitus käyttää tukena Turkuun uudelleen perustetun YRE -yhteistyöryhmän toiminnan suunnittelussa. YRE -yhteistyöryhmä pyrkii rakentamaan Turun alueelle toimivaa ja tarkoituksenmukaista palveluverkostoa vapautuneille vangeille mahdollistaakseen heille sujuvan siirtymävaiheen takaisin normaaliyhteiskuntaan. Tutkimustuloksia tullaan käyttämään apuna myös vangeille koottavan vapautumisoppaan laatimisessa. Tutkimuksessa selvitimme vankien omia kokemuksia vapautumisvaiheen ongelmista, heidän kokemuksiinsa asiakkuudesta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä heidän kehittämissuhteiksiään koskien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

6.2 Tarkennetut tutkimustehtävät

Tutkimustehtävät muodoistuivat aikaisempien vapautuvia vankeja koskevien tutkimusten pohjalta. Vaasassa on tehty vastaava tutkimus vankien kokemasta

palvelutarpeesta vapautumisen jälkeen. Sovelsimme kyseisessä tutkimuksessa käytettyjä tutkimuskysymyksiä tässä työssä mutta kohdensimme tutkimuskysymykset koskemaan yksinomaan Turkuu.

1. Minkälaisia ongelmia vangilla on ollut siirtymävaiheessa vankilasta vapauteen?
2. Millaisia kokemuksia vapautuneella vangilla on asiakkuudesta Turun kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa?
3. Minkälaisia tukipalveluja vapautuvat vangit kokevat tarvitsevänsä ja miten he kehittäisivät niitä Turussa?

6.3 Tutkimusmenetelmän valinta ja aineiston hankinta

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimuksen toteutimme puolistrukturoituna yksilöteemahaastatteluna. Kyseisen menetelmän valitsimme siksi, että tutkimuksen pyrkimyksenä oli tavoittaa haastateltävien henkilökohtaiset ajatukset ja mielipiteet. Valitsimme puolistrukturoidun teemahaastattelun koska aihepiiri on laaja ja tarkentavien alakysymysten avulla varmistimme, että saimme kaikista teemoista riittävästi tietoa. Halusimme myös avata tutkimusteemoja haastateltaville mahdollisimman tarkasti, jotta välttyisimme väärinymmärryksiltä ja haastattelut eivät rönsyilisi.

Tämän tutkimuksen kannalta teemahaastattelu on paras vaihtoehto, sillä se mahdollistaa suhteellisen vapaan haastattelumuodon ja puolistrukturoidusta rakenteesta huolimatta antaa tilaa haastateltävien vapaalle puheelle (KvaliMOTV 2011a). Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, eli teema-alueet ovat kaikille samat, mutta haastattelun etenemisjärjestys on joustava. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 48.) Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on myös helppo pilkkoa osiin analyysivaiheessa, sillä teemat muodostavat aineistoon selkeän jäsennyksen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93).

Yksilöhaastatteluihin päädyimme siksi, koska halusimme tutkimuksessamme saada jokaisen haastateltavan omat kokemukset kuuluviin. Näin eivät myös-

kään toisen haastateltavan mielipiteet voineet vääristää näkemyksiä. Haastattelun luotettavuutta lisäsi se, että vankia voitiin haastatella kahden, ilman ulkopuolisia henkilöitä. Tulosten raportoinnissa haluamme käyttää suoria lainauksia haastatteluista, jotta tutkimuksessa säilyy vangin ääni.

6.4 Vankihaastattelut

Tutkimuksemme kohderyhmä on marginaalinen ja haastava. Haastattelutilanteisiin täytyi valmistautua hyvin ennalta. Kohderyhmällä voitiin olettaa olevan ennakkoluuloja haastattelijaa kohtaan. Haastattelijaa voidaan nähdä jäykän viranomaisvallan edustajana. Siksi haastattelutilanteisiin oli tärkeää yrittää luoda luottamuksellinen ilmapiiri ja siinä koimme onnistuneemme. Kokemuksemme mukaan haastateltavat pystyivät vastaamaan kysymyksiin avoimesti ja tilanteet olivat luontevia.

Ennen haastattelujen aloittamista valmistelimme tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja valitsimme tutkimukseemme palveluohjauksellisen viitekehysten. Nojaamme työssämme palveluohjauksen teoriaan ja malleihin, sillä työtämme tullaan käyttämään apuna vapautuvien vankien palveluverkoston luomisessa. Palveluohjaus on kokonaisvaltainen ja asiakaslähtöinen työmenetelmä jonka mallit ovat helposti sovellettavissa eri asiakasryhmien tarpeiden mukaan. Palveluohjauksista on kokeiltu eri tavoin myös vapautumisvaiheessa olevien vankien kanssa ja näitä kokeiluja on esitelty aikaisemmin teoriaosuudessa.

Rikosseuraamusvirasto on myöntänyt meille luvan (Liite 1) haastattelujen tekemiseen Turun vankilassa. Haastatteluun sopivat vangit kartoitimme yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa. Tärkeimpänä valintakriteerinä haastateltavien valinnassa oli vangin aikaisempi kokemus vapautumisesta Turun alueelle. Kaikkien haastateltavien osallistuminen on perustunut vapaaehtoisuuteen ja heidän halukkuuttaan osallistumiseen on kysytty henkilökohtaisesti. Haastattelutilanteessa jokainen on antanut kirjallisen suostumuksensa haastatteluun (Liite 2). Teemahaastattelulomakkeen muokkasimme lopulliseen muotoon yhdessä tutkimustamme ohjaavan opettajan kanssa. Teemahaastattelurunko (Liite 3)

toimitettiin myös hyväksyttäväksi toimeksiantajan edustajalle. Haastattelurunko testattiin ennen haastattelujen aloittamista yhdellä koehenkilöllä, minkä perusteella teimme kysymyksiin viimeiset tarkennukset.

Haastattelimme kymmentä vankia Turun vankilassa. Haastateltavien joukossa oli kahdeksan miestä ja kaksi naista. Ikäjakauma oli 22–45 vuotta. Keskimääräinen vankilakertalaisuuden määrä haastateltavien joukossa oli 5,4 ehdotonta tuomiota. Kaikilla haastatelluilla on kokemuksia vapautumisesta Turun alueelle ja suurin osa heistä on myös suorittanut kaikki tuomionsa Turussa. Haastatelluista kuusi on vapautumassa vuoden 2011 aikana.

Kaikki haastateltavat olivat suorittaneet peruskoulun ja viidellä oli suoritettuna ammattiopintoja ilman loppututkintoa. Lopuilla haastateltavista oli kokemuksia oppisopimuskoulutuksesta, työkokeiluista ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Kahdella haastateltavista oli lääkärint diagnoosi päihdeongelmasta ja yhdellä haastateltavalla oli kaksoisdiagnoosi. Loput haastateltavista eivät olleet varmoja oliko heille annettu diagnoosia päihde- tai mielenterveysongelmista. Vakituinen asunto oli neljällä haastateltavista, lopuilla kuudella ei ollut asuntoa tällä hetkellä. Vain yhdelle kymmenestä haastatellusta on tehty vapautumisajan suunnitelma uusimman tuomion aikana.

Haastattelut toteutimme aikavälillä 11.4–17.6.2011. Kaikki haastattelut teimme Turun vankilassa, kunkin haastateltavan omalla vankiosastolla. Haastattelujen kesto oli keskimäärin kolmekymmentä minuuttia–yksi tunti. Jotta täysipainoinen aineiston myöhempi käyttö oli mahdollista, kaikki haastattelut nauhoitettiin. Tutkimusaineistoa täydentävät YRE -tiimin koulutuksessa ja yhteistyöpalaverissa laaditut muistiot.

6.5 Aineiston analyysi

Lähestymistapamme sisällönanalyysiin oli teoriasidonnainen, eli teoria ja aikaisemmat tutkimukset ohjasivat sekä tutkimusteemojen rakentamista että aineiston analyysia (Vilkkä 2005, 140). Tutkimusaineistosta nousseille tuloksille etsittiin teoriasta selityksiä ja vahvistusta (KvaliMOTV 2011b).

Aineiston litteroimme eli muutimme tekstimuotoon mahdollisimman pian haastattelujen keruuvaiheen jälkeen, jotta haastattelut olivat vielä selkeästi muistissa. Litteroitua haastattelumateriaalia kertyi 71 sivua. Aineiston litteroimme sanatarkasti muuttamatta haastateltavien vastauksia. Litterointiin toi haastetta se, että suurin osa haastateltavista puhui vahvaa murretta ja puheessa käytettiin jonkin verran ”vankilaslangia”. Litterointivaiheessa huomasimme, että yksi haastatteluista ei ollut tallentunut nauhalle kokonaan. Pyysimme haastateltavaa vastaamaan puuttuviin kysymyksiin kirjallisesti. Ajattelimme, että tämä säästää sekä vankilan että haastateltavan aikaa.

Litteroinnin jälkeen aineistoa luettiin kokonaisuutena läpi useaan kertaan. Teemoittelimme aineiston sanomalehdelle haastatteluteemojemme mukaan. Kaikkien teemojen tarkentavilla alakysymyksillä oli sanomalehdessä oma sivunsa, jolloin kokonaisuus oli helpompi hahmottaa. Aineiston teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineiston analyysivaiheessa tarkastellaan aineistossa toistuvia piirteitä. Ne perustuvat usein lähtöteemoihin mutta haastattelussa voi nousta esiin uusiakin teemoja. Teemojen esiin nostaminen perustuu aina tutkijan omaan tulkintaan. Haastatteluissa esiin nousseiden seikkojen vertaaminen toisiinsa on analyysin olennaisin osa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 175–176.)

Tämän jälkeen vielä luokittelimme aineistoa. Luokittelun varassa aineistoa voidaan myöhemmin selkeämmin tulkita sekä yksinkertaistaa ja tiivistää (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143–147). Poimimme vastauksista tulkintamme mukaan olennaisimpia toteamuksia alleviivaamalla haastatteluja. Kirjasimme vielä erillisille papereille, jokaisen kysymyksen alle, luettelon haastattelujen avainsanoista ja ydinajatuksista. Luetteloihin poimimme tärkeimmät asiat jokaisen vastaajan haastattelusta, jonka jälkeen aloimme rakentaa tutkimuksen tulososiota. Esimerkiksi, kun kysyimme haastateltavilta syitä edellisen vapautumisen epäonnistumiseen, sana päihdeongelma esiintyi kuudessa vastauksessa kymmenestä.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Vankien kokemuksia vankeusajasta

Haastateltavien kokemukset vankilan kuntoutusohjelmista ja työtoiminnasta ovat ristiriitaisia. Toisaalta kurssit ja työ luovat selkeän rytmin vankila-arkeen, toisaalta niiden ajatellaan olevan pelkkää ajantappoa. Yksi haastateltavista katsoi, että kuntoutusohjelmissa on sisällöllisesti paljon toistoa, joka voi olla turhauttavaa varsinkin jos on kokemusta vankilan ulkopuolisesta kuntoutuksesta. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että kuntoutuskurssien tulisi ajoittua tuomion loppupuolelle eikä tuomion alkuun, koska vapautumisvaiheen lähestyessä vanki on ehkä avoimempi ja motivoituneempi työskentelemään kursseilla.

Se kuitenkin omast pääst pitää lähtee semmonen kurssi juttu ni. Mä huomasin et ei se oo mun juttu. Et sinänsä noi kurssitukset mun mielestä kannattais pitää siellä aika loppu tuomiosta, eikä näin alusta.V8

Päihdesopimusosaston yhteisökuntoutusmallia pidettiin hyvänä. Haastateltavilla oli kokemuksia Suuttumuksen Hallinta -kurssista (SuHa), Antiriippuvuudet -kurssista (AR) ja Cognitive Skills -kurssista (CS). Ainoa haastateltavista, joka oli osallistunut Cognitive Skills -kurssille, koki sen erityisen negatiivisena. Kurssilla tehtävät arkielämän taitoihin, kuten pankissa asiointiin liittyvät harjoitukset saivat hänet tuntemaan itsensä kyvyttömäksi ”tolloksi”. Työtoimintojen itsessään ei ajateltu palvelevan kovin hyvin siviilielämää, mutta ammattitutkintojen ja erilaisten työkorttien kuten tulityö- ja työturvallisuuskorttien suorittaminen koettiin hyödyllisenä vapautumisen jälkeisen työllistymisen kannalta. Yksi haastateltavista pohti, että parhaiten siviilielämän työllistymistä tukee työpainotteinen avolaitosrangaistus.

Et mun mielestä jos mua niinku ajatellaa et mikä auttais yleisesti niinku mun tilannetta...ni olis oikeesti avovankilas ja siel niinku töihi ja siviilitöihin ja tämmösii.V5

7.2 Tiedon välittyminen vankilan ja kaupungin sosiaalitoimen sekä muiden viranomaisten välillä

Suurin osa haastatelluista kokee, että tiedonkulku vankilan työntekijöiden ja kaupungin viranomaisten välillä on kulkenut riittävän hyvin. Moni koki saavansa vankilan työntekijöiltä aina tarvittaessa apua asioiden hoidossa, varsinkin jos vanki itse osoittaa aktiivisuutta omien asioidensa hoidossa. Yksi haastatelluista kertoi odottaneensa tuomion alkaessa pääsyä vankilan sosiaalityöntekijälle liian kauan, vaikka hänellä oli lastensuojeluun liittyviä kiireellisiä asioita hoidettavana. Eräs haastatelluista kertoi odottaneensa haastatteluhetkellä silmälasia yli puoli vuotta. Haastateltavat toivoivat, että vankien kirjoittamiin asiointilomakkeisiin vastattaisiin, vaikka virkailija ei ehtisi tapaamaan vankia henkilökohtaisesti juuri sillä hetkellä. Haastateltavat kokevat turhauttavana epätietoisuudessa elämisen, kun ei voi olla varma missä vaiheessa oman asian käsittely on.

Se johtuu varmaan siitä kun ne on huomannu, et mä oon oikeesti tosissaan ja haluan muutosta ainakin mulla on sellanen fiilis et ne kohteleekein ihan eri tavalla. Ja jos on jotain asioita niin ne tosi mielellään niinko selvittelee niitä.V1

...Siin tulee hirvee stressi ku ei saa niinku asioi eteenpäi ja sit vaa miettii ja miettii niit et. Mun mielest varsinki silloin ku tulee vankilaa ni pitäis päästä lähes heti sosiaalityöntekijäl...Koska monel on niinku just jää ihan yhtäkkiä kiinni ja on asunto-asioi mitä jos on asunto ni tarvii niinku miettii ja täytyy järjestää niitten tyhjentämiset ja kaikki tämmöset vuokra-asiat.V10

7.3 Kokemuksia vapautumisen jälkeisistä ongelmista ja vankien näkemyksiä vapautumisen onnistumisen edellytyksistä

Haastateltavien kertomuksissa toistui eniten päihdeongelman, asunnottomuuden, työttömyyden ja vääränlaisten ihmissuhteiden merkitys vaikeudessa kiinnittyä rikoksettomaan elämään. Naisten haastatteluissa korostui huonoon parisuhteeseen ajautuminen, ”renttuun rakastuminen”, yhtenä syynä rikoskierteen jatkumiseen. Useilla haastatelluista vapautumisen jälkeinen heikko rahatilanne on johtanut siihen, että taloudellisesti niukkaa elämää on ruvettu nopeasti kohen-tamaan rikollisin keinoin, varsinkin jos taustalla on päihdeongelma. Kolme haastatelluista kertoi myös tehneensä viimeisimmän rikoksensa päihteiden vaikutuk-

sen alaisena. Ongelmaksi nousi myös motivaation puute hakeutumisessa päihdekuntoutukseen vapautumisen jälkeen. Muutama haastateltava mainitsi, että heidän kohdallaan yksi osasy s uusiin rikoksiin on ollut yksinkertaisesti tekemisen puute ja ”hällä väliä fiilis”, johon on kuulunut haluttomuus sekä kyvyttömyys hoitaa omia asioita. Välinpitämättömyys on syntynyt erityisesti niissä tilanteissa, jossa vapautuneella on uusi tuomio odottamassa lähitulevaisuudessa.

No jääny niin pal tota hukka-aikaa et, et ei oo niinku lähteny sit heti ettimään töitä tai mitää. No sitte on nii tylsää et pitää olla sekasin ja sit tulee taas tehtyy jotai.V9

No ihan peruslähtökohta mul on ollu lähes aina et mul on ollu valmiiks tiedos jo seuraava tuomio ku mä oon vapautunut ja tota se on sit niinku oikeestaa niinku himmannu oikeestaa mitään yrittämist.V10

Haastateltavilta kysyttiin, mitkä asiat heidän mielestään pitää olla kunnossa vapautumisvaiheessa. Suurin osa oli sitä mieltä, että jokaisella vapautuvalla pitäisi olla asunto tai joku paikka, jossa majoittua. Toiseksi eniten korostettiin hyvien ihmissuhteiden, kuten oikeanlaisen kaveripiirin merkitystä rikoksettomaan elämään suuntautumisessa. Yksi haastatelluista korosti kuitenkin myös yksilön vastuuta omista valinnoistaan. Muutama haastatelluista koki erityisesti oman lapsen syntymän merkinneen heille tilaisuutta arvioida elämää uudelleen.

Olla vahvempi ainakin, kieltäytyä asioist. No jos joitain pitäis mennä tekeen rikoksist ja...ja vaihtaa kaveriporukkaa... Pääsis vaan johki kiinni, tulis joku rytmi päivää tai sillai ei jäis matelemaa.V3

Et se on varmaa sit lähteny kaikist eniten siit asunnottomuudesta. No kyllähän se nyt sinänsä vähä stressaa et täytyy aina mieltää että misä sit koittaa niinko nukkuu seuraavat yöt ja...ja...ja tällätti. Et ei siinä nyt oikeestaan voi suunnitella yhtään mitään sen enempää.V8

Semmone pitkäaikane suunnitelma joku tavote et saa pidetty katseen siin niinku ja noo...selvääpääisyys nyt tietenki...ja ööö...no mul syntys helmikuus poika ni se antaa jo aika paljo motivaatio.V9

Päihdeettömyys oli monen haastatellun mielestä edellytys pysymiselle kaidalla polulla. Muutama haastatelluista toivoi, että jokaiselle vapautuvalle olisi tarvittaessa mahdollisuus päästä jatkokuntoutukseen hoitamaan päihdeongelmaansa. Työ, opiskelupaikka ja selkeä päivärytmi nostettiin myös tärkeinä asioina esiin. Tulevaisuuden suunnitelmat ja selkeiden tavoitteiden asettaminen tuovat ryhtiä vapautumisen jälkeiseen arkeen. Muutama haastateltava piti tärkeänä sitä, että vankien velka-asioita voidaan hoitaa jo vankilassaoloaikana koska ne kuitenkin vaikuttavat taloudelliseen selviytymiseen vapaudessa.

Jonku elämäntapamuutoksen päiheteetönt elämää, jotain töitä heti, jotain mihin tarttua.V3

Kyl ne tietysti tärkeä on työpaikka ja...mut sekin nyt on tietysti mahdollisuuden mukaan sitte että, jos sul on esimerkiks oma kuntoutus paljon kesken pitää pistää ne asiat tärkeysjärjestykseen. Et mikä on se tärkein asia.V2

No mä tarviin jonkun päihdekontaktin niinku semmosen mist on apua...ja sit ehkä jonkun semmosen tukihenkilön tai jonkun semmosen mikä auttaa niinku mua et miten mä pystyn selvinpäin hoitaan asioita ja tota en mä oikeen...se päihdehoito, se ois ihan ykköne.V6

7.4 Vankien yleisimmin käyttämät palvelut Turussa ja vankien kokema palvelutarve

Sosiaalitoimen palvelut nousivat haastatteluissa esiin eniten käytettyinä palveluina. Yksi haastatelluista on lastensuojelun asiakas. Haastateltavista suurin osa kertoi, että vapautumisen jälkeinen toimeentulo on riippuvainen sosiaalihuollon myöntämästä toimeentulotuesta. Erilaisten työmarkkinaetuuksien käyttäminen oli haastateltavien joukossa ollut vähäistä, sillä moni haastateltavista koki työvoimatoimistossa ja KELA:ssa asioimisen kaikista vaikeimpana. Mahdollinen työ on hankittu enemmän tuttavien tai sukulaisten kautta ja usein moni on alkanut hankkimaan elantoaan nopeasti rikollisin keinoin.

No kyl mä oon siel sosiaalihuollossa joskus rampannu mut kun noi huumekaupat ja muut on tullu kuvioihin niin ei o tarvinnu enää käydä. Juosta siellä luukulla.V2

Mä oon joskus KELA:n asiakkaana ollu pienen hetken mut tota mä en jaksa toimii heidän kans lainkaan ni mul ei riitä hermo viemään niit lappui sinne. En mä jaksa minkään neljänsadan euron takia mitä sielt sit saakin vajaa joku mitä sielt saa mitää lappui viedä. Mä saan sen saman rahan tuolta jostain muualtaki. En mä oo saanu sielt minkäänköst palveluu ehkä siin se just onkin.V4

Seuraavaksi käytetyimpiä palveluita olivat kunnalliset päihdehuollon palvelut kuten esimerkiksi TYKS:in Addiktiopoliklinikka. Kolme haastateltavista oli ollut joskus hoidossa Päihdepsykiatrisella osastolla (A3) ja kaksi haastateltavista oli aloittanut korvaushoidon siviilissä Turun päihdeyksikön korvaushoitopoliklinikalla. A-klinikkasäätiön Turun katkaisuhuoltoaseman palveluita on käyttänyt kolme haastatelluista joista yksi on ollut vieroituksessa jo lopetetussa Nuorten Hoitoyhteisössä (NUOHO). Yksi mainitsi käyneensä A-klinikalla keskustelemassa päihdelääkärin kanssa noin 4–5 kertaa. Terveystuoltopalveluista käytetyimmät

ovat kunnalliset terveystakeskukset, yksi haastatelluista mainitsi erikseen saaneensa maksusitoumuksen yksityiselle lääkäriasemalle hammashoitoa varten.

Kaikista haastatelluista vain yksi kertoi ettei ole käyttänyt mitään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita vapausaikanaan, lukuun ottamatta muutamia harvoja lääkärikäyntejä. Asumispalveluista kysyttäessä esiin nousi ainoastaan TVT:n asunnonvälityspalvelut ja yksi haastatelluista kertoi asuneensa jonkin aikaa Turvatalossa. Suurin osa haastateltavista on pyrkinyt etsimään asunnon yksityisiltä vuokramarkkinoilta. Kukaan haastatelluista ei kertonut asuneensa kaupungin asuntoloissa tai tukiasunnoissa.

Haastateltavat kokivat tarvitsevansa vapautuessaan eniten asumiseen ja työllistymiseen sekä toimeentuloon liittyviä palveluita. Myös päihdehuollon palvelut ja mahdollisuus päihdekuntoutuksen jatkumiseen vapautumisen jälkeen nousivat tärkeinä tarpeina pintaan. NA -ryhmät ja oma tukihenkilö koettiin tärkeiksi arjen päihdeettömyyden tukemisessa. Yksi haastatelluista toivoi saavansa vapautumisen jälkeen esimerkiksi psykologin keskusteluapua mieltä painavissa asioissa. Muutama haastateltavista oli kiinnostunut opiskelumahdollisuuksista, erityisesti oppisopimuskoulutuksesta. Kaksi haastateltavista ei omien sanojensa mukaan tarvinnut vapautumisensa jälkeen mitään erityisiä palveluita, tai vaikka tarvetta olisikin, he eivät haluaisi jäädä pitkäksi aikaa palveluista riippuvaisiksi.

No kyllähän siihe nyt varmaa jonku avun sossust tarviis siihen et sais maksettu ne jonku vuokrajutun siin mut tota kyllä mä sen jälkeen koittaisin niinko tavallaan yksin pärjätä ettei tarvis niinku sossun kaa kans missään tekemis. V8

En mä oikeestaan tarvii mitään mitä mä siihen tarviin. Mä hypään toivottavasti suoraan melkein samoihin saappaihin kun edelliselläkin kerral pikkasen valais-tuneempana vaan toivottavasti ainakin. Töihin mitä äkkiemmin normaali arkeen sen parempi. V4

Vaputuvien vankien vertaistukitoiminta kiinnosti vain harvoja haastatelluista. Vertaistukitoiminta nähtiin pääosin positiivisessa valossa ja sitä pidettiin tarpeellisenä. Suurin osa haastateltavista ei kuitenkaan pitänyt vertaistukitoimintaan osallistumista vaihtoehtona omalla kohdallaan.

Varsinkin sillan jos haluu itse päästä irti näist kuvioista ni onhan se niinko hemmetin paljon helpompaa ettei tarttis ruveta selvittämään jollekki sellaselle tyypille kellä ei oo mitään laitostaustaa... Kun ne on kuitenkin käyny saman koulun niin sanotun koulun läpi itte et ne tietää ni se on niin paljon helpompi jutella semmo-

sen ihmisen kanssa... Sit siit saa itteki semmosta kimmoketta et näkee et toiki on onnistunu ni miks mä en sit onnistuis nii siin on se vuorovaikutelma.V1

Kai se monel on tietysti hyvä et simmosil kenel on asiat vähän toisenlaises mallis huonommin asiat et on vähän semmosta jotain ja muuta tuskaa. Ni kai se simmosil voi olla hyvä et jos siel sit jotain tukea saavat toisistas miettivät maailman pahuuksia sit.V5

...Mä vähän vierastan sitä et lauma tommosii entisii linnahörhöjä kokoontuu yhteen viettämään jotain...en...en mä oikein tiedä. On kai siin hyvääkin koska he on pysyny siin rikoksettomas elämässään ja muuta et on kai siin hyvääki mut ei se oo mun juttu. Kyl mä haluan niinku jotain terveempää seuraa ittelleni. Semmost mikä ei mitään vanhoi linnahörhöjä. En mä jotenkin miellän niinku et en mä tykkää hakeutuu sellaseen porukkaan et mieluummin sit jotain ihan uusia ihmisuhteita. Työ ja harrastukset ja semmosii normaali reittejä.V2

7.5 Vankitaustan merkitys palveluissa ja kokemus osallisuudesta päätöksenteossa

Haastatellut kokevat vankitaustansa vaikuttavan negatiivisesti lähinnä työvoimapalveluissa ja asunnon hankinnassa. Näiden palveluiden piirissä haastatellut kokivat olevan eniten ennakkoluuloja juuri vankitaustaisia asiakkaita kohtaan, kun taas sosiaali- ja terveystalv palveluissa ennakkoluulot liittyivät enemmän päihdeongelmaisiin. Sosiaalitoimistossa vankitausta tulee väistämättä esiin. Sosiaalityöntekijöiden koetaan kuitenkin suhtautuvan vankitaustaiseen asiakkaaseen yleensä neutraalisti. Osa haastatelluista koki, että sosiaalityöntekijät ovat heistä aidosti huolissaan ja yrittävät auttaa parhaansa mukaan. Yksi haastatelluista kertoi kuitenkin kokeneensa, että lastensuojelun asiakkaana hän on leimautunut vankitaustansa takia, koska sitä korostetaan merkittävästi esimerkiksi verkostopalavereissa. Yksi haastateltavista pohti myös sitä johtuvatko omat ennakkoluulot viranomaisia kohtaan siitä, että vanki luo mielessään itselleen entisen vangin leiman.

Sosiaalityöntekijän kanssa olen pohtinut että miten pitäisi toimia, jotta välttyisin uusilta vankilatuomioilta. Koittavat ohjata parempaan suuntaan niin paljon kuin ajan puitteissa kerkeävät.V7

Sossussa tällä hetkellä kun mä oon asioinu ni mua kohdeltu todella hyvin, kun se mun oma sosiaalityöntekijä uskoo vahvasti et mä haluan tehdä muutoksen niinko ja sielt on autettu hemmetin hyvin.V1

Omia asioita koskevassa päätöksenteossa haastatellut kokivat tullessa melko hyvin kuulluksi. Esimerkkejä kuulluksi tulemisesta tuli enemmän vankilan sisältä

kuin siviilistä. Muutama koki, että rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa otetaan vangille tärkeitä asioita huomioon ja vangille annetaan mahdollisuus perustella omia toiveita liittyen vankiosastoille hakemiseen tai lomille hakemiseen. Toisaalta yksi haastatelluista koki, että tuomion aikana rangaistusajan suunnitelmaan vedotaan liikaa, joka paikassa. Lastensuojeluun liittyvissä asioissa yksi haastateltavista koki, että omat vaikutusmahdollisuudet ovat heikot. Hänelle on jäänyt epäselväksi otetaanko hänen toiveitaan todellisuudessa lainkaan huomioon.

Enemmä mun mielest vois kuunnella, et mitä mieltä mä oon asiois (lastensuojelu) ja myöskin ottaa ne niinku paremmin huomioon. siis mitä mä ehdotan, et niitä edes niinku käsiteltäis niitä ehdotuksii eikä heti tyrmättäis. Et kyl mua niinku kuunnellaa mut en mä tiedä sitä et otetaanks niist mitenkää sit...V10

Ajatukseen vankien omasta sosiaalityöntekijästä siviilissä suhtauduttiin positiivisesti. Vangit ovat sitä mieltä, että heidän ongelmansa vaativat työntekijöiltä erityistä perehtyneisyyttä. Myös kaupungin sosiaalitoimen ja vankilan sosiaalityöntekijöiden välille toivottiin enemmän yhteistyötä.

Mun mielestä se pitäis lähteä niinku täältä vankilasta jo liikkeelle et ruvetaan suunnittelemaan sitä vapautumista ja ruvetaan suunnittelemaan sosiaalitoimen kanssa yhteistyössä sitä asumista ja mahdollisesti jotain työharjoittelua ja tämmöstä ja... ni viranomaisyhteistyötä joo vankilan ja siviilin välillä kyllä.V2

Ja sillä ois sitä kokemusta sitten ni semmosista asioista paljon enemmän ku kyllään muulla.V6

Niin ehkä se osais paremmin paneutuu just niinku simmosiin ongelmiin mitä niinku vankei koskee eikä niinku normaalei ihmisii. Vangit ei oo normaali ihmisii vissiinkää.V5

7.6 Vankien ajatuksia palveluiden kehittämisestä

Päihdepalveluista kysyttäessä haastateltavat ottivat useimmin esille liian pitkät jonot ja hoitopaikkojen puutteen hoitoon pääsemisen esteenä. Yksi haastateltavista toivoi, että korvaushoitoon pääsisi nopeammin, toisaalta toinen haastateltava oli sitä mieltä, että nykyisellään korvaushoitoon pääsee liian nuorena ja liian ”heppoisin” perustein. Yksi haastatelluista piti pakkohoidon kriteereitä liian tiukkoina ja lääkärit eivät välttämättä kirjoita lähetettä Päihdepsykiatriselle poliklinikalle edes hätätilanteessa. Päihdepsykiatriselle osastolle toivottiin myös

enemmän hoitopalavereja ja enemmän suunnittelua jatkohoitoa ja kotiutumista ajatellen. Haastateltavat toivoivat enemmän yksilöllistä ja kokonaisvaltaista päihdekuntoutusta, johon kuuluisi selkeä kartoitus asiakkaan tarpeista ja haluisista. Yksi haastateltavista mainitsi, että hänen mielestään päihdepalveluissa panostetaan Turussa enemmän nuoriin kuin iäkkäämpiin asiakkaisiin. Haastateltavat nostivat esiin yleisesti sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden nuivan suhtautumisen päihdeongelmaisii asiakkaisiin. Työntekijöiltä toivottiin inhimillistä ja tasa-arvoista suhtautumista asiakkaisiin ja perehtyneisyyttä päihde- ja mielenterveysongelmiin.

No kyl tänne varmaa pitäis jonkun näkösii Silta-projektei niinku kopioida tuolta Tampereen suunnalta. Et kyl tommostet ois ensiarvosen tärkei et olis joku tomonen kattava päihdekuntoutus mikä olis niinku vapautuville vangeille et siel olis sitte kattavasti ohjattais siihen uuden päihdeettömän elämän pariin että autettais työllistymises ja tukiasuntoi ja sitä keskusteluapua jotain psykologipalvelui ja semmosii. Kaikille päihdeongelmaisil mut et siin olisi sit niinku vapautuville vangeillekki sitte se on kuitenkin suuri osa päihdeongelmaisista on niinku vapautuvia vankeja varmaan lähemmäs puolet. Kyllä et se on aika lapsen kengissä mun käsittääksen täällä Turussa et ei taida olla oikeen juur mitään.V2

Asumispalveluita haastateltavat halusivat kehittää erityisesti lisäämällä tukiasuntojen määrää vankilasta vapautuville. Päihdehuollon asuntoloihin ja tukiasuntoihin haastateltavat hakeutuisivat vain äärimmäisessä tilanteessa. Isoiksi asunnon löytämisen esteiksi haastateltavat nostivat asuntojen korkeat vuokrat ja monen kuukauden takuuvuokravaatimukset, joihin usealla vapautuvalla vangilla ei ole varaa. Haastateltavat toivoivatkin vuokramarkkinoille lisää pieniä asuntoja erityisesti pienituloisille.

Mä en tiä yhtään tukiasuntopalveluu tai ois mitään semmosia. No esimerkiks vaikka kriminaalihuollolla vois olla jotain mä en tiä mitään semmosiakaan.V6

Pitäisi saada enemmän asuntoja pienituloisille jotka ei voi asua kuin pienissä yksioissa tai kaksioissa jotta asunnon saantia ei tarvitsisi odottaa kauan.V7

Velat ja vuokratästit vaikeuttavat merkittävästi asunnon saamista kaupungilta. Muutama haastateltavista kuitenkin koki, että heihin on kaupungin asuntoa hakiessa kohdistunut ennakkoluuloja, jotka eivät liity pelkästään raha-asioiden hallintaan. He ovat kokeneet tullessa kohdelluiksi välinpitämättömästi. Haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että vankilassaoloaikana on mahdollista järjestellä asuntoasioita mahdollisimman pitkälle, ettei kenenkään tarvitse vapautua tyhjän päälle.

Et totinen se tost on lähteä kaksyrtviis pakkasta niin lähdet sit jonottelemaan kaupungin asuntoi, et simmonen, et vois täält kautta niin valmiiks ihmisii simmosii ja sen mä ymmärrän, ettei vankila täältä nyt mittää asuntoi hommaa, mut tota se, et ainakin sillee, et sais ne asiat viel siihen malliin, et hyvissä ajoin et ne ois kaikki niinku valmiina. Et sul ois semmoset asiat valmiina siel touhuttuna.V5

No ei oo oikeestaan mitään asumispalveluita niinku Turussa, et jos sää oot vetäny tosiaan ne kaupungin vuokra-asunnot ja valtion VVO:t pystyyn ni itte sä saat sit pärjätä tai niinku tai sit on jotai tämmösii mitä majoi...majoja en mä ainakaan menis pitkällä tikullaan astumaan semmosee. En mä menis kyllä. En mä tiedä ehkä mä oon liian ylpee mutta en mä kyl semmosii.V2

Työllistämispalveluista valtaosalla haastatelluista oli negatiivisia ja hajanaisia kokemuksia. Vain kaksi haastatelluista piti saamiaan palveluja riittävinä ja toimivina. Etenkin haastattelujoukon vanhimmat pitivät erityisen turhauttavana osallistumista erilaisille työllistämiskursseille työttömyyskorvauksen saamisen ehtona. Toisaalta yksi haastateltavista mainitsi, että jos on uusi tuomio tiedossa, ei ole mahdollista saada mitään töitä tai päästä edes kuntouttavaan työtoimintaan. Pitkät jonot ja pakollinen nettiasiointi tuntuivat myös turhauttavan muutamia, varsinkin jos itsellä ei ole aina mahdollisuutta päästä tietokoneelle ja internettiin.

Mun mielestä semmonen on niinku ihan älytönt yhteiskunnan varojen haaskaamista et ihmisii väkisin kurssitetaan jottain vanhempii ihmisii. Sen mä käsitän jottain nuorempii ihmisii et niit johonki kurssitetaan ja koitetaan niit kouluttaa ja kurssittaa sit johonk mut mitäs joku äijä ollu kolmekymmentä vuotta betoniraudottaja ni sitä on ihan turha koittaa mihinkää.V5

Kysyimme haastateltavilta heidän kokemuksiaan Turun yhdyskuntaseuraamustoimiston toiminnasta, koska itse pidämme sitä tärkeänä osana jälkihuoltoa. Kuitenkin vain yhdellä haastateltavista oli kokemusta ehdonalaisvalvonnasta. Valvonta oli hänen kohdallaan sujunut hyvin ja hän kertoi saaneensa valvojaltaan paljon tukea sen hetkisessä elämäntilanteessaan. Muutamalla haastatelluista oli kokemuksia yhdyskuntapalvelun suorittamisesta, mutta muuten haastateltavat eivät osanneet arvioida yhdyskuntaseuraamustoimiston palveluja suuntaan tai toiseen. Yksi haastatelluista ehdotti, että vapautuville vangeille voitaisiin järjestää tukiasuntoja nimenomaan yhdyskuntaseuraamustoimiston puolesta.

8 TULOSTEN YHTEENVETO

8.1 Päihde- ja asumispalvelut

Haastatteluista kävi ensimmäisenä ilmi se, että vain yhdelle haastatelluista on tehty vapautumisajan suunnitelma. Vain muutama oli joskus kuullut puhuttavan kyseisestä suunnitelmasta. Kun haastateltaville selvitettiin vapautumisajan suunnitelman sisältöjä ja tarkoitusta he pitivät sen laatimista tärkeänä asiana. Useimmilla haastatelluista ei ollut kokemusta siitä, että joku olisi erityisesti seurannut heidän siviiliin siirtymistään. Vain yhdellä haastatelluista oli ollut kokemusta ehdonalaisvalvonnasta. Myös aikaisemmissa vapautuvia vankeja koskevissa tutkimuksissa on tullut esiin, että vapautumisajan suunnittelu on vielä tois-
taiseksi riittämätöntä vankeuslain linjauksesta huolimatta (Ahonen 2010, 45–46; Häkkinen & Kavasto 2011, 51).

Haastatteluun osallistuneet vangit halusivat kehittää Turussa eniten päihde- ja asumispalveluita. Heidän kokemuksensa mukaan päihdeongelmat ja asunnotomuus ovat vapautumisvaiheen suurimpia sudenkuoppia. Erityisesti haastateltavat toivoivat päihdejatkokuntoutuspaikkoja Turun alueelle ja lainrikkojataustaisille tarkoitettuja tukiasuntoja. Turkuun kaivataan kokonaisvaltaista vapautuville vangeille räätälöityä ”palvelukokonaisuutta” esimerkiksi Tampereen Silta-Valmennuksen mallin mukaan.

Myös Ruotsissa tehtyjen vankihaastattelujen mukaan monet vangit mieltävät itsensä ensisijaisesti päihdeongelmaisiksi eivätkä niinkään ”taparikollisiksi”. He kokevat, että heidän tulisi ensin päästä eroon päihdeongelmasta, minkä seurauksena myös rikosten tekeminen loppuisi. Ruotsalaiset vangit korostivat vapautumisen jälkeisten päihdepalveluiden tärkeyttä. (Rydén-Lodi 2005, 10–11.)

Turun päihdepalvelut saivat haastateltavilta kritiikkiä, sillä ne koettiin riittämättömiksi. Jatkokuntoutuspaikkoja ei ole ja jonot muihin palveluihin ovat liian pitkät. Vangin tuomion aikana aloittama päihdeongelman työstäminen katkeaa jos kuntoutus ei jatku vapautumisen jälkeen. Uudessa vankeuslaissa korostettu

valvottu koevapaus voisi olla keino jatkaa suunnitelmallista kuntoutusta. Lyhyiden tuomioiden aikana olisi myös hyvä tiedottaa vankeja mahdollisimman paljon eri päihdehoitopaikoista ja kuntoutusmahdollisuuksista. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17–18.)

Turun päihdetyö ja korjaava päihdetyö muodostuvat sosiaali- ja terveystoimen, Turun A-klinikkatoimen sekä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin Turun yliopistollisen keskussairaalan (TYKS) yhteistyönä. Työikäisten riippuvuusongelmaitten avohoito palvelut hankitaan ostopalvelusopimuksella A-klinikkasäätiön alaiselta Turun A-klinikkatoimelta. Näiden palveluiden lisäksi Turku hankkii ostopalvelusopimuksella päihdekuntoutusta eri puolilta Suomea toimivilta hoito- ja kuntoutusyksiköiltä. (Turun kaupungin Päihdepalvelujen tilinpäätös 2009.)

Haastatteluissa nousi usein esiin se, että Turussa ei ole omia tukiasuntoja vapautuville vangeille. Vankeja vastaanottavat asuntolat ja tukiasunnot on suunnattu ensisijaisesti päihdeongelmallisille. Kynnys majoittua edes väliaikaisesti tällaisessa paikassa on monelle vangille korkea, sillä monella on vapautuessa kuitenkin selkeä pyrkimys pysyä erossa päihdepiireistä ja käyttömaailmasta. Vapautuville vangeille pitäisikin pystyä tarjoamaan päihdevapaita ympäristöjä, se on jälkihuollon yksi tärkeimmistä tehtävistä (Laine 1992, 86).

8.2 Työllistämispalvelut

Haastateltavista monet haluaisivat saada toimeentulonsa työn tai opiskelun kautta. Työllistymisen ajateltiin myös ehkäisevän rikolliseen elämäntapaan palaamista. Kuitenkin usea haastatelluista koki juuri työvoimapaalveluissa asiointien verrattuna kaikkiin muihin palveluihin hankalimpana ja haasteellisimpana. Haastatteluissa ilmeni etenkin päihdeongelmien kanssa kamppailevien vankien kykenemättömyys pitää kiinni heille annetuista tapaamisajoista (voivat olla viikkojen päässä) ja hoitaa etuuksiin liittyvää paperisotaa. Ristiriita on siinä, että töitä halutaan mutta niiden hakeminen koetaan vastenmielisenä. Moni koki, että työvoimaviranomaisilla on eniten ennakkoluuloja vankitaustaisia asiakkaita kohtaan verrattuna muihin viranomaistahoihin.

Turun YRE -yhteistyöryhmässä on myös mukana Turun Mielenterveyspalveluyhdistys, Tsemppi ry. joka koordinoi vuoden 2011 loppuun vapautuneille vangeille kohdistettua kuntouttavan työtoiminnan ”Tsemppiä vapauteen” -projektia. Asiakkaalle etsitään töitä joko yhdistyksen pajalta tai mahdollisesti ulkopuoliselta työnantajalta. Työtoimintojen lisäksi asiakas saa tukea projektin työntekijöiltä arjen ja asumisen hallintaan sekä apua päihteettömyyteen sitoutumisessa. (Turun Seudun Mielenterveyspalveluyhdistys 2011.) Voisiko tämänkaltaisen toiminnan vahvistaminen Turun alueella madaltaa vapautuvien vankien kynnystä hakeutua työvoimapalveluiden piiriin?

8.3 Vertaistuki ja kolmas sektori

Vertaistuki herätti haastateltavissa ristiriitaisia ajatuksia. Osalle haastateltavista piti erikseen avata vertaistuen käsitettä, sillä he ymmärsivät vertaistuen tarkoittavan lähinnä perheen ja muiden läheisten antamaa tukea. Muutama haastatelluista oli kuullut Turun vertaistoiminnasta vankilaesittelyiden ja lähityöntekijältä saatujen esitteiden kautta. Toisaalta saatu tieto on ollut niukkaa, koska vapautuneiden vankien vertaistoiminta ei ole saanut Turussa tuulta siipien alle. Yksi haastateltavista mainitsi erikseen Tsemppiä vapauteen -projektin, josta hän olisi toivonut tiedotettavan enemmän vankilan sisällä.

Päihdekuntoutusosastolla oli yhden haastateltavan mukaan hyvin tietoa saatavilla eri vertaisryhmistä. Vertaistoimintaa pidettiin yleisesti hyvänä asiana erityisesti pitkän rikoshistorian omaaville vangeille. Haastateltavat ymmärtävät, että vertaisten kanssa voi jakaa kokemuksia ja ajatuksia selittelemättä, eikä saman kokeneille tarvitse vääntää asioita rautalangasta. NA -ryhmät nähtiin kuitenkin positiivisemmassa valossa ja niihin osallistuttaisiin mieluummin kuin esimerkiksi KRIS Turku ry:n toimintaan.

Moni haastateltava ajatteli, että vertaistukitoimintaan osallistuvat ovat jollain tavalla heikommassa asemassa kuin he itse. Yleisesti vertaistuesta ajateltiin olevan enemmän hyötyä jollekin muulle kuin itselle. Omaiset miellettiin tärkeimmiksi vertaistukijoiksi vapautumisen jälkeen. Yhteiskuntaan haluttaisiin

enemmin kiinnittyä normaalein keinoin kuten työn, opiskelun ja uusien ihmisuhteiden kautta.

8.4 Tarve vankien erityissosiaalityölle

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että vapautuvat vangit tarvitsevat oman sosiaalityöntekijän kaupungin sosiaalitoimeen. Haastateltavat ajattelivat, että vapautuvien oma sosiaalityöntekijä pystyisi kokemuksensa ja tietonsa avulla perehtymään paremmin asiakkaidensa tilanteeseen. Haastateltavat kritisoivat paljon sosiaalityöntekijöiden nopeaa vaihtuvuutta, jolloin uudelle työntekijälle joutuu selvittämään oman tilanteensa aina uudelleen ja työskentely lähtee taas alkupisteestä. Yksi haastatelluista korosti vielä sitä, että vankilan ja siviilin sosiaalityöntekijöiden tulisi tehdä tiiviimmin yhteistyötä, mikä helpottaisi vapautumisen jälkeisten käytännön asioiden hoitamista.

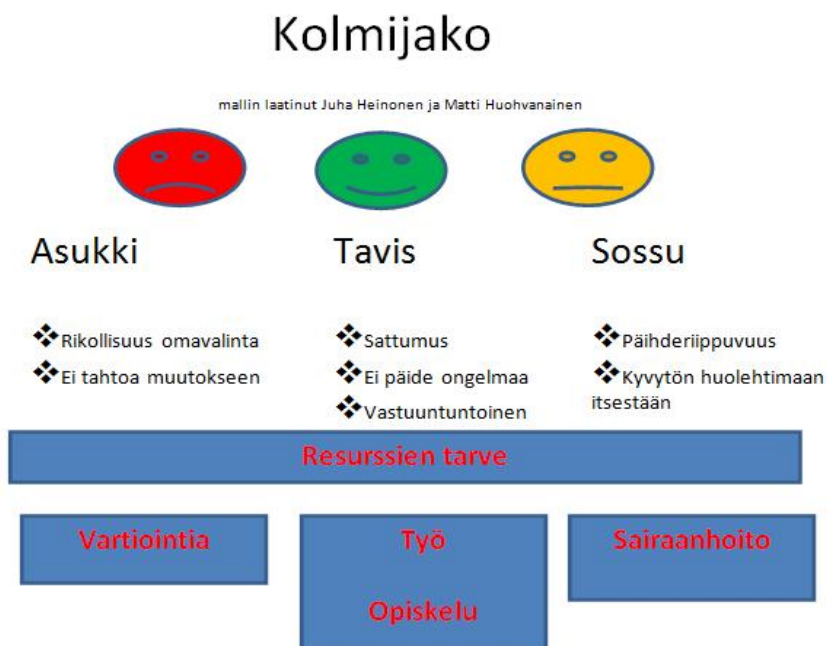
Samanlaisia mielipiteitä nousi esiin vankien haastatteluissa Kati Ahosen opinäytetyössä, Vapautuvien vankien näkemys palveluntarpeesta yhteiskuntaan sijoittumisessa. Ahosen haastattelemat vangit korostivat yhtäläillä tärkeänä asiana sosiaalityöntekijän kokemusta vankitaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelystä ja perehtyneisyyttä vapautumisvaiheen ongelmiin. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että työntekijä pysyy koko asiakassuhteen ajan samana. (Ahonen 2010, 52–53.)

Myös Marjatta Kaurala ja Veikko Kylämarttila pohtivat tutkimuksessaan, että suuriin kaupunkeihin tarvittaisiin työntekijöitä, jotka ovat perehtyneet lainrikkojastaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Tällaista perehtyneisyyttä tarvittaisiin erityisesti asumispalveluissa. He korostavat myös palveluntuottajien, kuntien ja seuraamusjärjestelmän välistä yhteistyötä. Kaurala ja Kylämarttila pitävät erityissosiaalipalvelujen hajauttamista negatiivisena asiana vapautuvaa vankia ajatellen, esimerkkinä Helsinki, jossa vuoden 2010 alusta erityispalvelut on hajautettu eri sosiaalitoimistoihin. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 33.) Jotkut haastateltavista kokivat, että palveluviidakon hallitseminen olisi helpompaa, jos kaikki tärkeimmät viranomaisten yhteystiedot olisi koottu yhteen. Haastateltavat koki-

vat, että viranomaisasiat tulisivat paremmin hoidettua, jos tarvittavat tiedot olisivat heti saatavilla.

8.5 Henkilökohtaisen motivaation merkitys muutoksessa

Suurin osa haastateltavista toi esille vangin henkilökohtaisen motivaation merkitystä vankeusajan sujumisessa ja vapautumisen jälkeisen elämän uudelleenjärjestämisessä. Haastateltavat kokivat, että vangin asenne vaikuttaa myös siihen, miten vankilahenkilökunta suhtautuu heihin. Apua ja tukea saa kun oma motivaatio muutokseen on olemassa ja sen tuo esille. Haastateltavat tiesivät omasta kokemuksesta ettei monipuolisistakaan palveluista ole hyötyä ellei omaa halua ja sitoutumiskykyä löydy. Lapset, työpaikka ja kyllästyminen päihteiden ja rikoksien täyttämään elämään olivat haastateltavien mielestä suurimpia motivaattoreita. On aina vangista itsestään kiinni mitä apua hän on valmis ottamaan vastaan ja kuinka aktiivinen hän on. Aina löytyy niitä henkilöitä, jotka eivät haluaa minkäänlaista muutosta tai apua elämäänsä. Alla olevassa kuvassa Kylmäkosken vankilan elinkautisvangit Juha Heinonen ja Matti Huohvanainen kuvaavat kolmea eri vankityyppiä.

Kuvio 3. Vankien kolmijako.

He jakavat vangit uusimisriskin, motivaation ja elämänhallintakykyjen mukaan ”Asukkeihin”, ”Taviksiin” ja ”Sossuihin”. Eri vankityypit sitovat vankilan henkilökunnan resursseja eri tavalla. He myös käyttävät heille tarjottuja mahdollisuuksia hyväkseen eri tavoin, riippuen omasta motivaatiosta kuntoutumiseen. Kuva oli osa luentoa, joka pidettiin YRE -yhteistyöryhmän verkostokoulutuksessa Tampereella 9.2.2011.

9 POHDINTA

Vankeja, vankeinhoitoa ja vankien jälkihuoltoa on tutkittu Suomessa jonkin verran. Turun alueelta tutkimuksia erityisesti vapautumisvaiheesta ei ole tehty aikaisemmin. Sekä vankilasta että järjestötoimijoilta on saatu kiitosta siitä, että me pyrimme tekemään näkyväksi turkulaisten vankien tarpeita ja toiveita. Myös tutkimukseen haastatellut vangit olivat tyytyväisiä siihen, että he saavat omaa ääntään kuuluviin ja, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa palveluiden kehittämiseen omassa kotikaupungissaan. Haastateltavat olivat ylipäättään ilahtuneita siitä, että he saivat kertoa jollekin omaa tarinaansa.

Haastattelutilanteissa pyrimme avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin luomiseen, jotta saisimme kerättyä mahdollisimman luotettavan aineiston. Tässä mielestämme onnistuimme. Luotettavuutta lisäsi myös se, että haastateltavat saivat kertoa kokemuksistaan yksityisesti ilman henkilökunnan tai muiden vankien läsnäoloa. Haastateltavat pystyivät kertomaan kokemuksistaan vapautuneesti. Puhheen rajaaminen olikin paikoin haastavaa. Kysymykset herättivät haastateltavissa paljon ajatuksia, jolloin he saattoivat innostua kertomaan kokemuksistaan rönsyilevästi. Joissain haastattelutilanteissa huomasimme, että osalla haastateltavista oli vaikeuksia jäsentää ajatuksia ja muistaa kaikkia tapahtumia menneisyydestä. Muutamalla ei esimerkiksi ollut selkeitä muistikuvia asunnon tai työn hakemisesta, johon on ollut syynä runsas päihteiden käyttö. Suurin osa haastateltavista pystyi kuitenkin kertomaan kokemuksistaan hyvinkin tarkasti.

Itse koemme, että vankien jälkihuoltoon tulisi panostaa erityisesti Turussa, koska se on yksi suurimmista vankilakaupungeista. Meitä on ihmetyttänyt tutkimuksen alusta lähtien, miksei esimerkiksi YRE:n kaltainen toiminta ole lähtenyt Turussa koskaan kunnolla käyntiin. Olemme myös kummastelleet, miksi vertaistukijärjestöt kuten KRIS Turku ry. ja VAO ry. (Vankien omaiset) eivät saa kerättyä jäseniä mukaan toimintaansa. Vankihaastatteluissakin tuli esille se, että vertaistoimintaa pidetään tärkeänä asiana. Vertaistukitoimintaan ei kuitenkaan itse haluta lähteä mukaan, koska siihen liittyy liikaa ennakkoluuloja. Vertaistukitoi-

minnan kautta voisi järjestää tukihenkilöitä esimerkiksi haastavia virastokäyntejä varten.

Vankien kanssa tehdyt palveluohjauskokeilut Suomessa ja Ruotsissa ovat osoittautuneet toimiviksi työmenetelmiksi vankien vapautumisen suunnittelussa. Palveluohjaus toimii parhaiten silloin kun on olemassa selkeä yhteistyöverkosto ja vankiloiden sekä kuntien välinen yhteistyö toimii. Palveluohjauksen pohjatyö tehdään vapautumisajan suunnitelmassa, koska se tehdään yhdessä vangin kanssa. Vapautumisajan suunnitelman merkitystä ei välttämättä ymmärretä kaikilta osin. Me näemme, että se on hyödyllinen työkalu, jota käyttämällä voidaan vaikuttaa myös vangin omiin asenteisiin vapautumista ajatellen.

Sosiaalityössä ja sosiaalipalveluissa pyritään kohtelemaan asiakkaita tasa-arvoisesti. Käsityksemme mukaan vapautuneiden vankien asioiden hoitoon erikoistuneet sosiaalityöntekijät ovat ”kadonneet”, koska vankeja ei haluta leimata erityisasiakkaisiksi. Tasa-arvoisuus ei saisi mielestämme kuitenkaan tarkoittaa palveluiden tasapäistämistä, jolloin kaikki asiakkaat saavat tarpeistaan riippumatta yhtä keskinkertaiset palvelut. Heikoimmassa asemassa olevat ihmiset tarvitsevat mielestämme kohdennettuja palveluita. Vankihaastatteluissa vangit myös itse toivat esiin, että heidän ongelmansa vaativat sosiaalityöntekijöiltä erityisosaamista ja oikeanlaista asennoitumista haastavaan asiakasryhmään.

Turku vaikuttaisi olevan äärimmäisen raskas paikka yrittää luoda ja ylläpitää yhteistyöverkostoja. Yhteistyötahot lähtevät mukaan hitaasti, eivätkä tunnu sitoutuvan pitkäjänteiseen työhön, josta ei synny välittömiä tuloksia. YRE -toimintaan on kutsuttu mukaan myös sosiaali- ja terveystoimen päättäjiä, mutta he tuntuvat olevan toiminnassa mukana vain nimellisesti. Ei jakseta tehdä töitä yhdessä, talkoohenki puuttuu. Tampere on hyvä esimerkki monessa mielessä siitä, miten vuosien yhteinen puurtaminen on vaikuttanut siihen, että KRIS Tampere ry:stä on tullut kaupungille aktiivinen yhteistyökumppani. KRIS Tampere ry. ei ole pelkästään vertaistukiyhdistys vaan se pystyy tarjoamaan mm. työllistämis- ja nuorisotyönpalveluja.

Meillä molemmilla on muodostunut kuva Turun päihdepalveluista harjoittelujen ja työkokemuksen myötä. Päälimmäiseksi on jäänyt käsitys siitä, että palvelut ovat todella kuormittuneita ja monet asiakkaat ovat kertoneet pelkäävänsä tyhjään päälle jäämistä esimerkiksi katkaisuhoidon jälkeen. Turussa ei ole päihdekuntoutuspaikkoja ja maksusitoumuksia Turun ulkopuolisiin kuntoutuksiin annetaan niukasti. Hoitojaksojen pituudet ovat myös lyhentyneet. Olemme saaneet kuvan, että Turun sosiaalipalveluiden kehittämisessä panostetaan innokkaasti lastensuojeluun ja ennaltaehkäisevään työhön, mutta päihdeongelmaisten ja asunnottomien palveluihin ei tunnu riittävän varoja. Turussa rahaa tuntuu riittävän eniten lääkkeelliseen päihdehoitoon.

Tulevina sosionomeina (AMK) olemme omaksuneet vahvan kuntouttavan työotteen. Haluamme ajatella niin, että jokaisella päihdeongelmaisella tai lainrikkojastaustaisella ihmisellä on mahdollisuus löytää työkalut tasapainoisen ja mielekkään elämän rakentamiseksi. Uskomme että työntekijän suhtautumisella asiakkaaseensa on valtavan suuri merkitys. Monet haastateltavista kokivat tärkeänä sen, että työntekijät uskovat heidän haluunsa muuttua ja kannustavat heitä muutoksessa.

LÄHTEET

- Ahola, H. 2011. Väkivaltarikollisten osuus vangeista on kasvanut. Turun Sanomat 11.8.2011.
- Ahonen, K. 2010. Vapautuvien vankien näkemys palveluntarpeesta yhteiskuntaan sijoittumisessa. Opinnäytetyö. Ylempi AMK-tutkinto. Sosiaali- ja terveysala. Vaasa: Vaasan ammattikorkeakoulu.
- Blomster, P.; Linderborg, H.; Muiluvuori, M-L.; Salo, I. & Tyni, S. (toim.) 2010. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristöministeriön raportteja. Helsinki: Edita.
- Granfelt, R. 2008 Osalliseksi omaan elämään. Work out-ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa; Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa Laine, T.; Hyväri, S. & Vuokkila-Oikkonen, P. (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 131–146.
- Granfelt, R; Sunikka, S. & Seppälä, U. 2007. Asunnottomuuskirja. SOCCA:n ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 13. Helsinki: SOCCA.
- Grönlund, I. 2009. Vankitoimintojen katsaus vuodelle 2009 ja tavoitteita 2010. Turku: Turun vankila.
- Heule, C. 2005. Anstalt och empowerment. Tre försök till bättre frigivning. Rapport 12. Lund: Lunds Universitet.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Häkkinen, S. & Kavasto, M. 2011. "Elämä joka suuntaan solmussa" Vankitaustaisten parissa työskentelevien sekä vangin odotuksia Lahteen suunnitellusta vankien vapauttamisyksikkötoiminnasta. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysala. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus. Asiakslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. STAKES raportteja 20/2007. Helsinki: STAKES.
- Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Järvinen, M-K. 2005. YRE-hankkeen loppuraportti Tampere. Teoksessa Yhteistyöllä palveluketjuun - aluekohtaiset mallit. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hankkeen loppuraportti. Rikosseuraamusviraston monisteita 7/2005. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 6–13.

Kaurala, M. & Kylämarttila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja. Helsinki: KRITS ry.

Kääriäinen, J. 1994. Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.

Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa. Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma Oy, 123–136.

Laine, M. 1992. Onko Suomessa jälkihuoltoa? Teoksessa Laine, M. (toim.) Vangin sosiaalinen asema. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 85–90.

Lehto, J. 2000. Saumaton palveluketju mosaiikkimaisessa järjestelmässä. Teoksessa Nouko-Juvonen, S.; Ruotsalainen, P. & Kiikkala, I. (toim.) Hyvinvointivaltion palveluketjut. Helsinki: Tammi, 33–48.

Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Nurmi, J. 2005. YRE hankkeen loppuraportti Turku. Teoksessa Yhteistyöllä palveluketjuun - aluekohtaiset mallit. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hankkeen loppuraportti. Rikosseuraamusviraston monisteita 7/2005. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 37–39.

Näkki, P. 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 20/2005 vp. Hallituksen esitys vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Pietiläinen, E. & Seppälä, H. 2006. Palveluohjaus asiakastyössä ja organisaatiossa. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Rubin, A. 1992. Case Management. Teoksessa Rose, S. (toim.) Case Management & Social work practice. New York: Longman, 5–20.

Rydén-Lodi, B. 2005. Inför frgivningen. Livssituationen inför frigivningen och egenbedömning av framtida återfall. Rapport 17. Stockholm: Stockholms universitet.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltoryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomela, M. 2002. Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/ 2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 221–238.

Suominen, S. & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus. Portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami Oy.

Tourunen, J. 2002. Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet. Teoksessa Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/ 2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 26–33.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Turun kaupungin päihdepalvelujen tilinpäätös 2009. 2010. Turku: Turun kaupungin päihdetyön yhteistyöryhmä.

Turunen, K. (toim.) 2005. Yhteistyökäytäntöjä etsimässä. Palveluohjaus vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien asiakkaiden tukena Joensuussa. Joensuu: Virtavalta hanke.

Valkama, T. 2009. Vankien jälkihuolto. Tampereen YRE-yhteistyöryhmän kokemukset ja haasteet jälkihultotyössä tehtävästä yhteistyöstä. Kandidaatintutkielma. Tampere: Tampereen avoin yliopisto.

Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 7/2009.

Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelma sekä lähiajan toimintalinjat. 1999. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavissa myös <http://www.rikosseuraamus.fi/15158.htm>.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Yhteistyöllä palveluketjuun - aluekohtaiset mallit. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hankkeen loppuraportti. Rikosseuraamusviraston monisteita 7/2005. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

YRE -kokousmuistio 18.1.2011.

YRE -kokousmuistio 31.3.2011.

YRE -kokousmuistio 6.9.2011.

Sähköiset lähteet

Bovallius ammattiopisto 2011. Vankilaopetuksen päivät 2010 Turku. Viitattu 16.2.2011 www.bovallius.fi > Etusivu > Vankilaopetuksen päivien satoa > Vankilaopetuksen toteuttaminen Turun vankilassa.

Kriminaalihuollon tukisäätiö 2011. Wop-kuntoutus. Wop-palveluohjaus. Viitattu 16.9.2011 http://www.krit.fi/PALVELUT/wop_toteuttamistapa.shtml.

KvaliMOTV 2011a. Teemahaastattelu. Viitattu 8.5.2011 www.fsd.uta.fi/.

KvaliMOTV 2011b. Teoriasidonnainen lähestymistapa. Viitattu 9.5.2011 www.fsd.uta.fi/.

Metsola, L. 2010. Vankilaopetuksen kehittämistarpeet. Viitattu 3.6.2011 <http://www.bovallius.fi/web/ammattiopisto/vankilaopetuksen-paivat-2010>.

Portti vapauteen 2011a. Huumehoitopolitiikka ja rikosseuraamusjärjestelmä. Viitattu 1.6.2011 http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2466/huumehoitopolitiikka_ja_rikosseuraamusjarjestelma.

Portti vapauteen 2011b. Vankien terveystilanne. Viitattu 1.6.2011 http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2467/vankien_terveystilanne.

Rikosseuraamuslaitos 2011c. Länsi-Suomen rikosseuraamusalue. Viitattu: 15.8.2011. <http://www.rikosseuraamus.fi/49227.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2011a. Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen toiminta. Viitattu 31.5.2011 <http://www.rikosseuraamus.fi/37249.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2011d. Turun vankila. Viitattu 15.8.2011. <http://www.rikosseuraamus.fi/6413.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2011e. Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat. Viitattu 14.9.2011. <http://www.rikosseuraamus.fi/46906.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2011b. Vapautumisen valmistelu. Viitattu 30.10.2011 <http://www.rikosseuraamus.fi/39298.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2011f. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään. Viitattu 30.10.2011 <http://www.rikosseuraamus.fi/17560.htm>.

Siltavalmennusyhdistys ry. 2011. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen vapauttamisyksikön perustaminen Tampereelle syksyllä 2011. Viitattu 28.10.2011 http://www.socca.fi/files/1096/R3_20110513_A.pdf.

Turun seudun Mielenterveyspalveluyhdistys 2011. Tsemppiä vapauteen. Viitattu 23.9.2011 http://www.tsemppi.net/index_tsemppi.php.

Päätös

12.4.2011

15/332/2011

Veera Kuusisto
 Velkuankuja 1 A 1
 20740 Turku
 / Nina Kaistila

Hakemuksenne 22.3.2011

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta lupaa Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii lehtori Markku Heino.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytteen tarkoituksena on selvittää Turkuun vapautuneiden vankien kokemuksia vapautumisvaiheen haasteista ja kaupungin tarjoamasta jälkihuollosta.

Tutkimuksen kohderyhmä

Vangit, jotka ovat joskus aikaisemmin vapautuneet Turkuun, ja jotka nyt suorittavat uutta tuomiotaan Turun vankilassa.

Tutkimuksen toteutus

Noin kymmenen vangin haastattelut.

Lupahakemus

Haette lupaa haastattelujen suorittamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Käytännön järjestelyt haastattelujen toteuttamiseksi sovitaan päihdetyön erityisohjaaja Anna-Maija Rokan välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää haastatteluihin yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuo-

H:\TEKSTEJÄ\Tutkimus\tutkimusluvut 11 PBI\tutkimuslupa Kuusisto ja Kaistila.doc

Käyntiosoite
 Albertinkatu 25
 00180 HELSINKI

Postiosoite
 PL 319
 00181 HELSINKI

Puhelin
 010 36 88500

Telekopio
 010 36 88446

Sähköpostiosoite
 kirjaamo.rise@om.fi

listen käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Turun vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja

Peter Blömster
tutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Sauli Hautakangas
Turun vankilan johtaja Anna Arola-Järvinen
Turun vankilan apulaisjohtaja Inga Grönlund
Turun vankilan päihdetyön erityisohjaaja Anna-Maija Rokka

Suostumus haastatteluun

Suostumukseni teemahaastatteluun ja tietojen keruuseen, *Turku vapautuvan vangin vastaanottajana – Turkuun vapautuneiden vankien kokemuksia vapautumisvaiheen haasteista ja kaupungin jälkihuollosta*

Haastateltava _____

Opinnäytetyöntekijät

Veera Kuusisto ja Nina Kaistila

Turun ammattikorkeakoulu

Suostun siihen, että Veera Kuusisto haastattelee minua koskien vapautuvien vankien kokemuksista Turkuun vapautumisessa. Haastattelumateriaali nauhoitetaan myöhempää aineiston analyysiä varten. Haastattelumateriaalia on käsiteltävä siten, ettei se joudu sivullisten käsiin. Materiaali hävitetään analyysin jälkeen. Tutkimuksen tulokset raportoidaan siten, ettei haastateltavaa voida tunnistaa tekstistä.

Turussa

_____.____.2011

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Turun vankila

Mathilda Wreden katu 1
PL 50, 20251 Turku
Puh. 010 36 84500 faksi 010 36 84602

Åbo fängelse

Mathilda Wredes gata 1
PB 50, 20251 Åbo
Tel. 010 36 84500 telefax 010 36 84602

Opinnäytetyön teemahaastattelukysymykset

Ikä?

Koulutustaso?

Onko sinulla diagnosoitu päihde- tai mielenterveysongelmia?

Onko sinulla vakituista asuntoa?

Kuinka monta ehdotonta tuomiota sinulla on ollut?

Oletko istunut tuomiotasi jossain muussa kaupungissa kuin Turussa?

Kuinka pitkä nykyinen tuomiosi on?

Milloin vapaudut?

Teema 1. Siirtymävaihe vankilasta vapauteen.

Apukysymykset:

Minkälaisia ongelmia sinulla on ollut siirtyessäsi vankilasta vapauteen?

Onko sinulle tehty vankilassa vapautumisajan suunnitelma?

Mitä siihen suunnitelmaan kuuluu?

Jos olet osallistunut vankilan kursseille ja toimintaan, niin ovatko ne vastanneet tarpeitasi vapautumisesta silmällä pitäen?

Mitkä asiat pitää olla kunnossa siirtyessä vankilasta vapauteen, jottei uusia rikoksia tulisi?

Mitkä asiat menivät edellisen kerran vapautumisessa pieleen, koska olet nyt istumassa uutta tuomiota?

Teema 2. Millaisia kokemuksia vapautuneelle vangilla on asiakkuudesta Turun kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa?

Apukysymykset:

Onko sinulla kokemuksia siitä, miten sinua koskeva tieto välittyy vankilasta kaupungin sosiaaliviranomaisille tai muille työntekijöille?

Mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita olet käyttänyt Turussa?

Onko vankitaustasi tullut esiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa? Jos on niin miten?

Miten sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät suhtautuvat vankitaustaasi?

Oletko itse saanut osallistua sinua koskeviin päätöksiin ja suunnitelmiin?

Teema 3. Minkälaisia tukipalveluja vapautuvat vangit kokevat tarvitsevansa ja miten he kehittäisivät niitä Turussa?

Apukysymykset:

Minkälaisia palveluita koet tarvitsevasi vapautuessasi vankilasta?

Miten kehittäisit päihdepalveluja Turussa?

Miten kehittäisit työ- ja elinkeinotoimiston palveluista Turussa?

Miten kehittäisit asumispalveluista Turussa?

Miten kehittäisit yhdyskuntaseuraamustoimiston palveluja Turussa?

Onko sinulla riittävästi tietoa vapautuvien vankien vertaistukitoiminnasta tai järjestöjen toiminnasta Turussa?

Onko mielestäsi vertaistukitoiminnalle tarvetta? Jos on niin miksi?

Onko mielestäsi tarvetta vapautuvien vankien omalle sosiaalityöntekijälle?